

בנק ישראל

מערכות התשלומים והסליקה

מערכות התשלומים והסליקה בישראל

הספר האדום לשנת 2013

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצים לצטט רשאים לעשות כן, בתנאי שיציינו את המקור.
במידה שיהיו תיקונים לסקירה, הם יתפרסמו באתר של בנק ישראל : www.bankisrael.org.il

סדר ועיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל
בדפוס פרינטיב, ירושלים

ISSN 601760
מס' קטלוגי
www.bankisrael.org.il

תוכן העניינים

4	ראשי תיבות וקיצורים
5	הקדמה
7	פרק א - ההתפתחויות העיקריות בשנת 2013
7	1. סקירת ההתפתחויות העיקריות
7	1.1 מערכות התשלומים
8	1.2 אסדרה
9	תיבה: הוראות ה-FATCA
9	1.3 אמצעי תשלום
11	2. מערכת זה"ב
12	3. בנק CLS
13	4. מסלקת הבנקים
13	4.1 מסלקת הנייר
14	4.2 מס"ב
15	5. מסלקות הבורסה
16	פרק ב - אמצעי תשלום לשימוש הציבור
16	1. מגמות
17	2. אמצעי תשלום מבוססי נייר
17	2.1 מזומן
19	2.2 צ'קים
21	3. אמצעי תשלום אלקטרוניים
21	3.1 תשלום באמצעות מערכת זה"ב
21	3.2 תשלומים ישירים אלקטרוניים
22	3.3 כרטיסי חיוב
25	4. אמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים
25	4.1 תשלום באמצעות קירבה - NFC
26	4.2 כרטיס אשראי חכם
27	4.3 ארנק דיגיטלי
28	4.4 תשלומים מקוונים ומסחר אלקטרוני
28	4.5 העברות מט"ח לחו"ל
29	4.6 מטבעות וירטואליים
30	פרק ג - אספקטים מוסדיים
30	1. המסגרת הרגולטורית
31	2. מתווכים פיננסיים
32	3. תפקידי בנק ישראל
32	3.1 תפקידי בנק ישראל כבנק מרכזי
33	3.2 תפקידי בנק ישראל בתחום מערכות התשלומים, הסליקה ואמצעי התשלום
33	3.2.1 הפעלת מערכות תשלומים קריטיות
33	3.2.2 הטמעת שיפורים וקידום רפורמות במערך התשלומים בישראל
33	3.2.3 פיקוח על מערכות התשלומים
34	4. גופים ציבוריים ופרטיים בתחום התשלומים והסליקה
35	פרק ד - מערכות התשלומים והסליקה
35	1. התשתית הקיימת
36	2. מערכת זה"ב
38	3. מסלקת הבנקים
39	3.1 מס"ב
39	3.2 מסלקת הנייר (מסלקת הצ'קים)
40	4. מסלקות הבורסה לניירות ערך
41	5. מערכת תוך-יומית לניהול ביטחונות (ICS)
42	6. חברות לכרטיסי אשראי
42	7. המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה (CLS)
43	8. שב"א (שירותי בנקים אוטומטיים)
45	9. אמצעי תקשורת
46	נספח סטטיסטי: לוחות ה-BIS
63	מילון מונחים

רשימת ראשי תיבות וקיצורים

ACH	Automated Clearing House ¹	מסלקה אוטומטית ¹
ATM	Automated Teller Machine	מכשירים אוטומטיים
BIS	Bank for International Settlements	הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים
CCP	Central Counterparty	צד מרכזי נגדי
CET	Central European Time	שעון אירופה
CLS	Continuous Linked Settlement	מסלקה בין-לאומית לעסקות המרה
CPSS	Committee on Payment and Settlement Systems	הוועדה למערכות תשלומים וסליקה
CSD	Central Securities Depository	משמורת ביטחונות מרכזית
DVP	Delivery Versus Payment	סחורה כנגד תשלום
EMV	Europay, MasterCard and Visa	תקן אחיד ומאובטח לעסקאות בכרטיסי חיוב "נוכח"
FIFO	First-In-First-Out	ראשון נכנס ראשון יוצא
FMI	Financial Market Infrastructure	תשתיות השוק הפיננסי
FSAP	Financial Sector Assessment Program	הערכה של המערכת הפיננסית
FX	Foreign Exchange	המרת מטבע חוץ
IBAN	International Bank Account Number	מספר חשבון בנק בין-לאומי
ICS	Intraday Credit System	מערכת אשראי תוך-יומית
IOSCO	International Organization of Securities Commissions	הארגון הבין-לאומי להסמכת הביטחונות
LSA	Loss Sharing Arrangement	הסדר כשל בסליקה
NFC	Near Field Communication	טכנולוגיית תקשורת ללא מגע
PFMI	Principles For Financial Market Infrastructures	עקרונות לתשתיות השוק הפיננסי
POS	Point of Sale	נקודת מכירה
PVP	Payment Versus Payment	תשלום כנגד תשלום
RTGS	Real-Time Gross Settlement ²	סליקה בדידה בזמן אמת ²
SIPS	Systemically Important Payment Systems	מערכות תשלום בעלות חשיבות מערכתית
SSS	Securities Settlement System	מערכת לסליקת ניירות ערך
SWIFT	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication	ארגון לתקשורת פיננסית בין-בנקאית בין-לאומית

¹ בישראל המסלקה האוטומטית היא מס"ב (מרכז סליקה בנקאי).

² בישראל מסלקת ה-RTGS נקראת "מערכת זה"ב" (זיכויים והעברות בזמן אמת).

הקדמה

דוח זה על מערכות התשלומים והסליקה נועד לספק תיאור מקיף ונרחב של מערכות התשלומים והסליקה העיקריות בישראל, וכן לסקור את פעילותן בשנת 2013. בנק ישראל, בדומה לבנקים מרכזיים אחרים בעולם, פועל להגברת היציבות והיעילות של מערכות התשלומים והסליקה במדינה, בהתאם לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010, ולחוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008. יציבותן של מערכות התשלומים חיונית לשמירה על יציבותה של הפעילות הפיננסית בישראל ולמילוי תפקידיו של בנק ישראל כבנק מרכזי. כאשר מערכות התשלומים והסליקה אינן אמינות דיין, הן עלולות לחשוף את המשתמשים בהן לסיכונים, ואף להעביר סיכונים ממערכת כלכלית אחת לאחרת. יתר על כן, התרחבות הפעילות הפיננסית במשקים רבים בעולם וגידול היקפי התשלומים בשוקי ההון הבינ-לאומיים העצימו את חשיבותן של מערכות אלו, ולכן חיוקן עשוי להגביר את היכולת של המשק להתמודד עם משבר פיננסי. מאחר שבנק ישראל חותר להגביר את היציבות הפיננסית, הוא פועל לקידום הבטיחות, היעילות והאמינות של מערכות התשלומים והסליקה ונוקט אמצעים להפחתת הסיכונים הכרוכים בהן.

לספר האדום הישראלי מבנה דומה למבנה של מסמכים מקבילים בעולם, והוא מורכב מארבעה פרקים: הראשון מביא את ההתפתחויות העיקריות שהיו בתחום בשנה הנסקרת; השני מתמקד באמצעי התשלום במשק; הפרק השלישי מציג את האספקטים המוסדיים שמשפיעים על מערכות התשלומים ומתאר בקצרה את הגופים הרלוונטיים העיקריים; הפרק הרביעי מתאר את אופן פעילותן של מערכות התשלומים והסליקה המרכזיות בישראל. בסוף המסמך מופיע נספח סטטיסטי, ובו טבלאות נתונים בהתאם להנחיות ה-BIS, וכן מילון מונחים.

פרק א - ההתפתחויות העיקריות בשנת 2013

1. סקירת ההתפתחויות העיקריות

1.1 מערכות התשלומים

בשנת 2013 המשיך בנק ישראל לפעול לשיפור יעילותן של מערכות התשלומים. הבנק נקט פעולות לעידוד השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים ומופחתי סיכונים ובהן: פעולות להגדלת הסכומים הנסלקים ישירות במערכת זה"ב; חיזוק האכיפה על הגבלת סכום התשלום שניתן להעביר בפעולה בודדת באמצעות מס"ב (מרכז סליקה בנקאי); תכנון של מודול תמחור חדש למערכת זה"ב - קביעת עלויות השימוש במערכת לבנקים ולמסלקות. מטרתן של הפעולות, המפורטות להלן, היא להגביר את השימוש באמצעי תשלום בטוחים, וביניהם מערכת זה"ב, המאפשרת ביצוע תשלומים שאינם ניתנים לביטול, בסכומים גבוהים ובזמן אמת.

מפאת חשיבותה המשקית של מערכת זה"ב, בוחן בנק ישראל את יציבותה באמצעות מדדים שונים, ביניהם עודפי הנזילות במערכת, רמת הזמינות שלה ורמת הריכוזיות בה. זמינותה של מערכת זה"ב נשמרה ברמה גבוהה מאז תחילת פעילותה בשנת 2007. רמה גבוהה זו מעידה על יציבות ועל יכולת לקיים המשכיות עסקית. בשנת 2013 עמדה זמינות המערכת על 99.92%, בדומה לזמינות ב-2012 ולשיעורים המקובלים בעולם במערכות מסוג RTGS.

לשם שיפור יעילותה של מסלקת הצ'קים פעל בנק ישראל במספר מישורים. בין השאר הוא המשיך לקדם את החקיקה של הסליקה האלקטרונית, אשר תסדיר את מערך התשלומים בצ'קים כדי שסליקתם בין הבנקים תתבצע באמצעות החלפת קבצים, ואילו הצ'קים הפיזיים יישארו בבנק שהם הופקדו בו ("עיצור צ'קים"); פעל, וממשיך לפעול, לקביעת סט של כללים, בתוך כללי מסלקת הצ'קים, לסליקת הצ'קים של חשבונות נקובים ביהלומים (חנ"י) לשם הסדרת תהליכי העבודה בין סניפי הבנקים המספקים שירותי סליקה בין-בנקאיים בחשבונות המיועדים לעסקות יהלומים; כן פועל בנק ישראל לצמצום הסליקה הידנית במסלקת הצ'קים. בהקשר זה עלה צורך לערוך רפורמה מקיפה בתהליך הסליקה בהנפקה של ניירות ערך קונצרניים. כדי לענות על צורך זה הוקמה ועדה, בהובלת בנק ישראל והרשות לניירות ערך, וזו הכינה תכנית להחלפת תהליכים עסקיים עתירי עבודה ידנית בתהליכים ממוכנים, יעילים ומופחתי סיכונים.

מטרתן של הפעולות האלה היא להפחית את סיכוני הסליקה וסיכוני הנזילות במסלקת הצ'קים ובמס"ב, וכן במערכת הסולקת את תנועות הנטו שלהן - זה"ב.

בנק ישראל המשיך השנה לעקוב אחר התפתחות הסיכונים הנשקפים למערכות התשלומים ולבדוק דרכים לחיזוקן ולהגברת יציבותן. כמו כן נקט בנק ישראל השנה פעולות להגברת יציבותן של מערכות התשלומים החשובות. לשם כך הוא מפקח באופן שוטף על מערכת זה"ב ועל בנק ה-CLS (Continuous Linked Settlement), שהוכרו כמערכות מבוקרות מיועדות ב-2008. מתוקף חוק מערכות התשלומים, התשס"ח-2008 הכריז הנגיד - ביולי 2013 - על מס"ב ושב"א כעל מערכות תשלומים מבוקרות. אלה מערכות חשובות במערך התשלומים בישראל שכן הן מספקות, בין היתר,

¹ את רמת הזמינות אומדים לפי מספר השעות שבהן המערכת הייתה זמינה מתוך סך שעות פעילותה בשנה הנבדקת.

שירותים קמעונאיים חיוניים לציבור הרחב. פעולת ההכרזה מכפיפה אותן לסמכות הפיקוח², מעניקה להן הגנות שונות, תורמת ליציבותן ולבטיחותן ומצמצמת את הסיכון המערכתית. יציבותה של התשתית הפיננסית בישראל תוסיף להתחזק ככל שמערכות התשלומים יתקדמו וישפרו את עמידתן בעקרונות הבין-לאומיים.

במהלך שנת 2013 נקטה הבורסה מספר צעדים שמטרתם לחזק את יציבותה ולהתאים את פעילותן של מסלקותיה לתקנים בין-לאומיים. בין היתר, האריכה הבורסה, החל מיוני 2013, את שעות הפעילות שלה כדי להתאים את שעות המסחר בישראל לשעות המסחר בשווקים בעולם³. הבורסה החלה בהתאמת מסלקת ני"ע בע"מ ומסלקת המעו"ף בע"מ לתקנים הבין-לאומיים EMIR⁴ ו-PFMI (פירוט על PFMI ראו בהמשך הפרק). נוסף על כך השלימה הבורסה את ההיערכות למעבר אל משכנה החדש בתל אביב. המעבר הושלם בחודש יולי 2014.

1.2 אסדרה

מערך התשלומים בכרטיסי חיוב - מדיניות לרישוי סולקים

תיקון 18 לחוק הבנקאות (רישוי) קבע כי בנק ישראל מופקד על מתן רישיונות סליקה לגופים המבקשים לעסוק בסליקת שוברים של עסקאות שבוצעו בכרטיסי חיוב. בהמשך לתיקון חקיקה זה פעל בנק ישראל לגיבוש תשתית רגולטורית לרישוי סולקים ופיקוח עליהם. בדצמבר 2013 פרסם הפיקוח על הבנקים את המדיניות הפיקוחית לגבי תהליך הקבלה של רישיון סולק, וכן קריטריונים ותנאים כלליים לשולט ולמחזיק אמצעי שליטה אצל מבקש רישיון סליקה. המדיניות כוללת את פירוט השיקולים במתן הרישוי, הדרישות הסטנדרטיות מסולק, השלבים בתהליך הרישוי והמידע הנחוץ לצורך בחינת בקשה לקבלת רישיון. כדי להשלים את המסגרת הפיקוחית גובשה טיוטה של הוראת ניהול בנקאי תקין, "סליקת עסקאות בכרטיסי חיוב", והיא פורסמה להערות הציבור במאי 2013.

PFMI - עקרונות לתשתיות השוק הפיננסי

ההכרה בעוצמתם ובהיקפם של הסיכונים הכרוכים בסליקה הניעה את הבנק הבין-לאומי לסליקה לקבוע תקנים בין-לאומיים למערכות תשלומים וסליקה. באפריל 2012 פורסם דוח העקרונות לתשתיות הפועלות בשוק הפיננסי ("Principles for Financial Market Infrastructures", להלן "עקרונות ה-PFMI"⁵). הדוח קובע עשרים וארבעה עקרונות בין-לאומיים שיחולו על כל התשתיות הפיננסיות, וביניהן מערכות תשלומים ומערכות להפקדה וסליקה של ניירות ערך. עקרונות אלו איחדו, הרחיבו וחיזקו את מערכות התקנים שהוחלו על המערכות בעבר. הם קובעים סטנדרטים בתחומים שונים, ובין היתר מתייחסים לקשר ולתלות ההדדית בין מערכות התשלומים, שיכולים להביא להגברת הסיכון הסיסטמי. הדוח החדש גם מרחיב את תחומי האחריות לגופים המפקחים (הבנק המרכזי, המפקחים על השוק הפיננסי ורשויות פיקוח אחרות) בכל הנוגע לרגולציה, לפיקוח ולבקרה על תשתיות השוק הפיננסי, בבואן ליישם את העקרונות.

² שב"א ומס"ב מפקחות גם על ידי הפיקוח על הבנקים. זאת בהתאם להוראות של חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981.

³ המסחר במניות ואג"ח בימים שני עד חמישי הוארך בשעה ויסתיים בשעה 17:25, ובנגזרים - בשעה 17:35.

⁴ European Market Infrastructure Regulation. זוהי רגולציה של האיחוד האירופי, שנועדה לחזק את היציבות של שוקי הנגזרים בבורסות של מדינות אירופה.

⁵ דוח העקרונות החדשים נכתב על ידי הוועדה למערכות תשלומים וסליקה (CPSS) והוועדה הטכנית של הארגון הבין-לאומי של הרשויות לניירות ערך (IOSCO). <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>.

בנק ישראל, המפקח על מערכות התשלומים בישראל, התחיל לפעול במהלך שנת 2013 ליישום עקרונות ה-PFMI על התשתיות הפיננסיות הקריטיות הפועלות במערך התשלומים בישראל. זיהוי הסיכונים הטמונים בפעילותן של התשתיות הפיננסיות, ונקיטת הצעדים המתוארים לעיל לצמצום הסיכונים, יביאו לחיזוק היציבות והיעילות של גופים אלה.

תיבה 1: הוראות ה-FATCA¹

בשנת 2010 קבעה ממשלת ארה"ב את הוראות ה-FATCA, במסגרת החוק המכונה HIRE Act. מטרת הוראות אלה היא להרחיב את בסיס המידע על חשבונות במוסדות פיננסיים מחוץ לארה"ב, ובדרך זו להעמיק את גביית המס בגינם. זאת כחלק מהמאבק העולמי בתופעת העלמות המס והכלכלה השחורה - נגד אזרחים המנהלים את כספם במדינות שונות כדי לא לשלם עליהם מס.

הוראות ה-FATCA מטילות על מוסדות פיננסיים ברחבי העולם את החובה לדווח לרשויות המס בארה"ב על חשבונות פיננסיים המוחזקים בידי אזרח ארה"ב, תושב ארה"ב, בעל "גרין קארד" ואף ישות משפטית של אמריקאי יש בה השפעה מהותית כלשהי (בעלות של 10% ומעלה). מוסד פיננסי שלא יציית להוראות ה-FATCA יהיה חשוף לסנקציות כלכליות משמעותיות, ובפרט לניכוי מס במקור, בשיעור המגיע עד 30%, בתשלומים שמקורם בארה"ב. בחודש יולי 2014 נחתם בין ישראל לארה"ב הסכם לשיפור אכיפת מס בין-לאומית ויישום ההוראות של חקיקת ה-FATCA. ההסכם מסדיר את העברת המידע מרשות המסים בישראל, אשר תקבל את המידע מהגופים הפיננסיים הישראליים, לרשות המס של ארה"ב. כמו כן ההסכם מאפשר לרשות המסים בישראל לקבל מרשות המס של ארה"ב דיווחים על הכנסות בחשבונות של תושבי ישראל בארה"ב.

FATCA - Foreign Account Tax Compliance Act¹

1.3 אמצעי תשלום

ישנם סוגים שונים של אמצעי תשלום. חלקם מאפשרים לזהות את הגורם המשלם והגורם המזוכה - כגון כרטיס אשראי, צ'ק (שאינו מוסב), העברה בנקאית והעברת זה"ב. סוג אחר של אמצעי תשלום הוא אמצעי אנונימי, שאינו מאפשר לזהות את הגורם המשלם והמזוכה: מזומן, צ'קים מוסבים, כרטיסי חיוב נטענים בלתי מזוהים ומטבעות וירטואליים. אלה אמצעי תשלום חוקיים, והשימוש בהם נפוץ בישראל, אולם הם מאפשרים לגורמים המעורבים בעסקה - המשלם והמזוכה - להעלים את קיום העסקה מעיניהן של רשויות השלטון, ובכך מאפשרים ביצוע עבירות מס (העלמת מס). העלמת המס עשויה להיות בגין פעילות חוקית, כגון מכירת מוצרים ושירותים ללא דיווח, או בגין פעילות פלילית כגון סחר בסמים, הימורים וכדומה. העלמות המס מרחיבות את הכלכלה השחורה בישראל. ב-17 בספטמבר 2013 החליטה הממשלה להקים ועדה לבחינת צמצום הכלכלה השחורה והלבנת ההון באמצעות הגבלת השימוש במזומן ובאמצעי תשלום מבוססי נייר. בראש הוועדה עמד מנכ"ל משרד ראש הממשלה, ועם חבריה נמנים נציגים מבנק ישראל, ממשד האוצר, מרשות המסים,

מפרקליטות המדינה, מהיועץ המשפטי לממשלה, מהרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור וממשטרת ישראל.

הוועדה הוסמכה לגבש מיתווה למדיניות שתצמצם בהדרגה את השימוש במזומן ובאמצעי תשלום מבוססי נייר אחרים, כולל הגבלה על סחירות של צ'קים, וכן להציע הצעה בעניין הענקת תמריצים והסרת חסמים כדי לעודד את השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים. על הוועדה הוטל לגבש הצעה למהלך הדרגתי של שני רכיבים משלימים – צמצום השימוש במזומן ובאמצעי תשלום מבוססי נייר אחרים, ובמקביל עידוד השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים ומזוהים. לועדה מונו שני צוותי משנה. האחד – צוות לקביעת נורמות התשלום במזומן, בהובלת ראש רשות המסים וראש הרשות לאיסור הלבנת הון ולמימון טרור; השני – צוות לגיבוש מיתווה הדרגתי להפחתת השימוש במזומן ועידוד השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים, בהובלת מנהלת מחלקת החשבות ומערכות התשלומים והסליקה בבנק ישראל.

הוועדה פעלה לאורה של שורת עקרונות, ובראשם נקודת המוצא שמרבית האוכלוסייה שומרת חוק, ולכן מן הראוי למזער את הפגיעה במהלך העסקים הרגיל ולהגבילה להיבטים הנחוצים להשגת המטרה. העקרונות שהנחו את עבודת הוועדה מתייחסים למספר היבטים, ובהם: נקודות המבט של הצרכנים ובתי העסק והמאפיינים הייחודיים של פלחי האוכלוסייה השונים; ההבנה שמטרת הוועדה היא בראש ובראשונה לצמצם את היקפה של הכלכלה השחורה ואת הלבנת ההון; העלאת המודעות בציבור לקשר שבין אמצעי תשלום אנונימיים לכלכלה השחורה; חשיבות הפרספקטיבה המערכתית, המחייבת להקיף את כל אמצעי התשלום במשק ואת כל המגזרים – העסקי, הציבורי והממשלתי. חלק ממסקנות הוועדה הן כי ראוי להטמיע את הרפורמה בהדרגה.

המלצות הוועדה, שפורסמו בדוח הסופי, אושרו בממשלה באוקטובר 2014. קדם לכך פרסום דוח ביניים להערות הציבור במאי 2014.

צמצום השימוש במזומן ובצ'קים סחירים מתבצע כאמור במקביל לקידום השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים. אמצעי תשלום אלקטרוניים שונים כבר הוטמעו בישראל, ובשנים האחרונות גדל היקף השימוש בהם: ביולי 2007 נכנסה לשימוש מערכת זה"ב, ובמרוצת השנים פעל בנק ישראל להרחבת השימוש בה. כמו כן התבסס בישראל השימוש בכרטיסי חיוב, והיו התפתחויות טכנולוגיות שהניבו מיגוון של דרכי תשלום. אמצעי התשלום החדשניים מציעים גמישות, נוחות, קיצור מהלך התשלום, זיהוי הלקוח, הוזלת עלויות העסקה, ולעיתים גם שיפור האבטחה; כל זאת באמצעות שימוש בתשתית הפיננסית ובתשתית התקשורת הקיימות. בכל שנה מציעים יזמים, גופים ציבוריים ומשרדי ממשלה פתרונות חדשים לביצוע תשלומים, ומביאים לציבור אפשרויות שונות לשימוש בהתקני גישה חדשים, ערוצי גישה חלופיים ואפשרויות לשיפור היעילות של התשלום ולשיפור רמת האבטחה. במסגרת החידושים והפיתוחים המובילים בשנים האחרונות ניתן למצוא טכנולוגיות המאפשרות תשלום מבוסס קירבה (NFC); מכשירי POS ניידים; הפקדת צ'ק תוך-בנקאי באמצעות הטלפון הנייד; תשלומים אינטרנטיים ושימוש נרחב בארנקים סלולריים ובאפליקציות תשלום המיועדות למחשבים ולטלפונים ניידים⁶.

⁶ עם הפיתוחים הנפוצים בארץ נמנים ארנקים סלולריים מטעם הבנקים וחברות האשראי ואפליקציות לתשלומים סלולריים בתחום התחבורה והמזון.

2. מערכת זה"ב⁷

בשנת 2013 נסלקו במערכת זה"ב כ-449 אלף תנועות בסכום כולל של כ-72,000 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-400 אלף תנועות בסכום כולל של כ-80,000 מיליארדי ש"ח בשנת 2012 – גידול של כ-12% במספר התנועות וירידה של כ-10.2% בסכומן. השינוי מעיד שהסכום הממוצע לתנועה במערכת זה"ב ירד בשיעור של כ-20%.

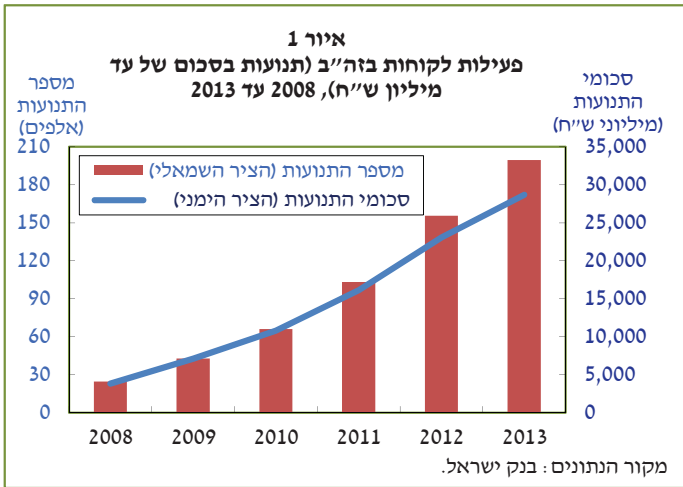
לוח 1

פעילות מערכת זה"ב לפי רכיבים, 2008 עד 2013						
ס"ח	בנק ישראל	המסלקות	ס"ח כ	בין-בנקאי ¹ CLS בלבד	ללא CLS	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)						
21,874	7,966	7,506	6,402	508	5,894	2008
62,304	52,731	4,831	4,742	933	3,809	2009
75,784	65,818	4,294	5,672	1,097	4,575	2010
88,944	77,573	4,066	7,305	1,408	5,897	2011
79,867	69,637	3,515	6,715	1,606	5,109	2012
71,682	63,723	3,069	4,890	1,145	3,746	2013
-10.25	-8.49	-12.69	-27.17	-28.74	-26.68	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (יחידות)						
216,404	13,959	8,948	193,497	7,913	185,584	2008
197,649	21,394	9,398	166,857	10,427	156,430	2009
261,217	21,864	10,707	228,646	10,774	217,872	2010
349,610	22,591	11,068	315,951	10,813	305,138	2011
400,330	21,693	12,184	366,453	10,632	355,821	2012
448,868	20,602	10,768	417,498	10,871	406,627	2013
12.12	-5.03	-11.62	13.93	2.25	14.28	השינוי השנתי (אחוזים)

¹ הפעילות של מטבע השקל ב-CLS החלה ביום 26 במאי 2008.
המקור: בנק ישראל.

מלוח 1 עולה כי מספר התנועות הבין-בנקאיות גדל בשיעור של כ-13.9%, ואילו הסכומים פחתו בכ-27%. משמע שהתבצעו במערכת יותר תנועות בסכומים קטנים. שינויים אלו עשויים להעיד שהמערכת מתחילה להיות נפוצה יותר גם בקרב משקי בית ועסקים קטנים ובינוניים (איור 1).

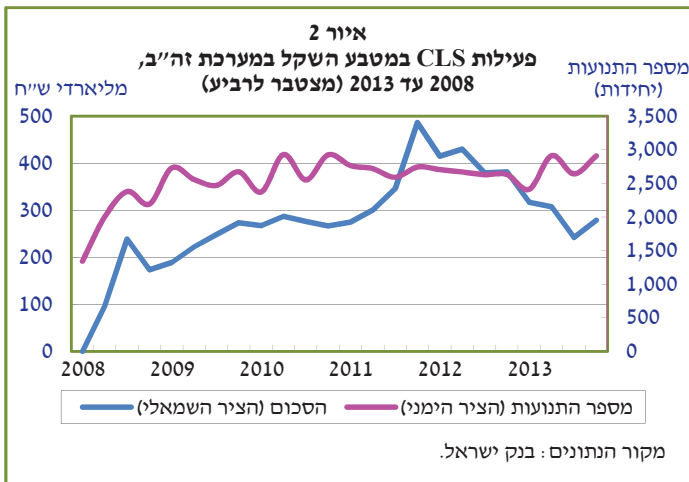
⁷ המערכות מתוארות בפרק "מערכות התשלומים והסליקה".

סך הפעילות הכספית של המסלקות בזה"ב - דהיינו מסלקות הבורסה לניירות ערך, מסלקת הנייר (הצ'קים) ומס"ב - פחת השנה בכ-12.7%: במסלקות הבורסה נרשמה השנה ירידה של כ-18.5% בסכומים⁸ הנסלקים בזה"ב. זו נובעת בחלקה מירידה משמעותית ברמת הביטחונות שהשתתפים במערכת זה"ב מחזיקים בחשבון בנק ישראל בבורסה. בניכוי הפעילות בגין הביטחונות עלו סכומי הפעילות במסלקות הבורסה ב-2013 ב-1.3%.

סך הפעילות הכספית של מסלקת הצ'קים במערכת זה"ב גדל בין השנים 2012 ו-2013 בשיעור של כ-7.5%. סך הפעילות הכספית של מס"ב במערכת זה"ב גדל בכ-3.9%.

3. בנק CLS

בנק CLS סולק יותר מ-50% משוק המרות הבין-לאומי ומספק שירותי סליקה ל-17 מטבעות. הוא מבצע את עיקר הפעילות של המרות ש"ח כנגד מטבעות זרים בישראל. בשנת 2013 הסתכמו עסקות ההמרה (עסקאות שמטבע השקל הוא צד להן) שבוצעו בבנק CLS בכ-1,140 מיליארדי ש"ח - ירידה של כ-29% ביחס לשנה הקודמת. מספר הפעולות שנסלקו ב-CLS עלה השנה בכ-2.3% (איור 2).

⁸ כולל הסכומים שמסלקות הבורסה העבירו לחשבונות קו האשראי התוך-יומי של הבנקים במערכת זה"ב.

4. מסלקת הבנקים

4.1 מסלקת הנייר

במסלקת הנייר נסלקים צ'קים, ממסרים ידניים ושוברי גבייה. בשנה הנסקרת עמד סך הפעילות בה על כ-934 מיליארדי ש"ח, לעומת 888 מיליארדים בשנת 2012. מספר התנועות ירד מכ-122 לכ-121 אלף - ירידה בשיעור של כ-1.3%.

לוח 2

מסלקת הנייר לפי רכיבים, 2007 עד 2013						
סה"כ במסלקת הנייר	צ'קים			ממסרים ידניים		
	סה"כ	החזרות	הצגות	סה"כ	זיכויים	חיובים
	(מיליארדי ש"ח)					
879	773	24	749	106	51	55
826	800	24	776	26	5	21
787	749	22	727	38	9	29
858	807	23	784	51	12	39
877	846	24	822	30	1	29
888	860	25	835	28	0.5	27
934	902	26	876	32	0.8	31
5.20	4.88	4.86	4.88	15.08	51.44	14.39
	השינוי השנתי (אחוזים)					
	התנועות (אלפים)					
151,762	151,762	3,508	148,254			
135,833	135,348	3,609	131,739	485	233	252
125,006	124,507	3,249	121,258	499	270	229
125,039	124,608	2,963	121,645	431	241	190
123,683	123,466	2,883	120,583	217	37	180
122,148	121,898	2,804	119,094	250	57	193
120,555	120,366	2,647	117,720	189	20	169
-1.30	-1.26	-5.60	-1.15	-24.22	-64.33	-12.44
	השינוי השנתי (אחוזים)					

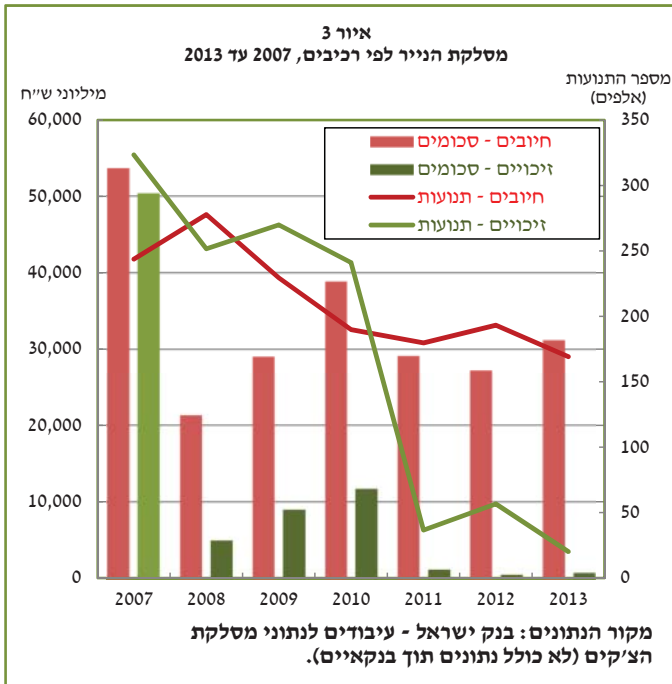
¹ עד שנת 2007 לא נאספו נתונים על מספר הממסרים הידניים.

המקור: בנק ישראל.

סכומי הממסרים הידניים עלו השנה בשיעור של כ-15%, לעומת ירידה של כ-7.4% בשנת 2012. כ-90% מסכומי החיובים הידניים נבעו מסליקת הכספים של הנפקת ניירות ערך קונצרניים, וזה מסביר את גידול סכומי החיובים בסליקה הידנית, במקביל לגידול של הנפקת ניירות ערך קונצרניים⁹. בנק ישראל - בשיתוף עם הרשות לניירות ערך, הבורסה לניירות ערך וגורמים בעלי עניין נוספים - פועל לקידום רפורמה מקיפה בתהליך הסליקה בהנפקה של ניירות ערך קונצרניים. אחת מתוצאות הרפורמה

⁹ נתוני הבורסה לניירות ערך, סקירה שנתית 2013, לוח 10 "גיוס הון לפי סוגי ניירות ערך, 2004 עד 2013".

בנק ישראל

תהיה הסטה של סליקת הכספים מסליקה ידנית לסליקה אלקטרונית, והדבר יצמצם משמעותית את סכומי החיובים הנסלקים במסלוקה הידנית.

4.2 מס"ב

במס"ב מתבצעים זיכויים וחיובים אלקטרוניים. (זיכויים אלקטרוניים מתבצעים גם במערכת זה"ב.) מלוח 3 עולה כי רכיב הזיכויים מגיע לכ-83.4% מסך התשלומים הנסלקים במס"ב. גידול הפעילות במס"ב נבע הן מרכיב הזיכויים והן מרכיב החיובים: סכומי החיובים גדלו בשנה הנסקרת בשיעור של כ-7.6%, וסכומי

לוח 3

מס"ב לפי רכיבים, 2007 עד 2013

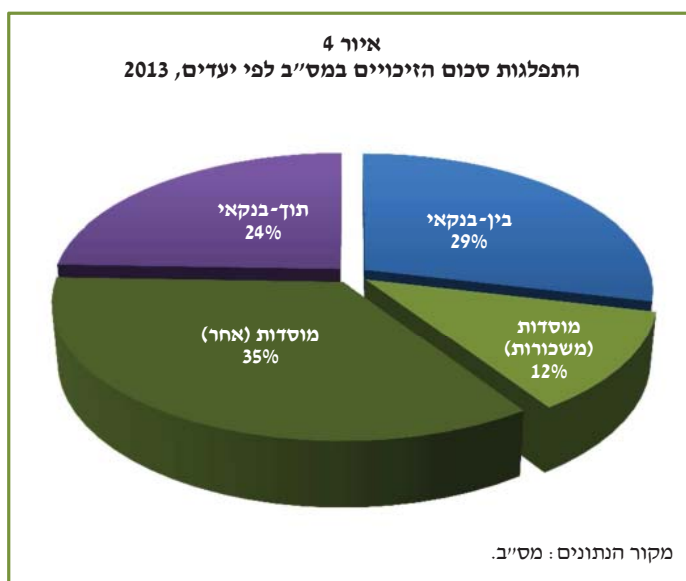
סה"כ	החזרות חיובים	החזרות זיכויים ¹	חיובים	זיכויים	
הסכומים (מיליארדי ש"ח)					
6,179	3.9	-	235	5,940	2007
1,739	4.9	-	261	1,473	2008
1,779	5.5	-	271	1,503	2009
1,958	4.6	1	317	1,635	2010
2,100	4.7	1	342	1,752	2011
2,280	5	1	364	1,911	2012
2,395	5	1	392	1,998	2013
5.01	-2.72	17.60	7.60	4.53	השינוי השנתי (אחוזים)
התנועות (אלפים)					
243,606	4,535	-	146,116	92,955	2007
254,211	5,003	-	152,892	96,316	2008
260,622	5,395	-	157,749	97,478	2009
276,541	4,926	104	168,186	103,326	2010
289,734	4,446	108	174,125	111,055	2011
303,684	4,295	109	180,180	119,100	2012
317,179	4,188	136	187,204	125,651	2013
4.44	-2.49	24.78	3.90	5.50	השינוי השנתי (אחוזים)

¹ החזרות זיכויים החלו להיסלק במס"ב, במקום במסלוקת הנייר, בחודש דצמבר 2009. המקור: מס"ב.

הזיכויים גדלו בכ- 4.5% (לעומת כ- 6.4% וכ- 9%, בהתאמה, בשנה הקודמת). במס"ב משתתפים 25,395 ארגונים, בתוכם תאגידי בנקאיים, בנק הדואר, משרדי הממשלה ומוסדות ציבור, וכן ארגוני סליקה אחרים דוגמת חברות כרטיסי האשראי. כל המשתתפים במס"ב הם משתתפים ישירים, כלומר מייצגים את עצמם.

מספר הארגונים הפועלים במס"ב גדל בשנת 2013 בשיעור של כ-3% בהשוואה לשנת 2012. רכיב הזיכויים מורכב מתשלומים שמקורם במוסדות, אשר בעיקרם: משכורות, תשלומים לספקים, תשלומי מסים ואחרים; וכן תשלומים שמקורם בבנקים, אשר מבטאים פעילות של לקוחותיהם. באיור 4 להלן, מוצג חיתוך של פעילות הזיכויים לפי: מוסדות (משכורות ואחר), פעילות בין-

בנקאית ופעילות תוך בנקאית (כולל מוסדות שאינם מדווחים ישירות למס"ב). ההתפלגות היא כ-53% פעילות שמקורה בבנקים, וכ-47% פעילות שמקורה במוסדות. הפעילות הבנקאית גדלה בשנה הנסקרת בכ-2.2%, והסתכמה בכ-1,062 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-1,039 מיליארדים בשנה הקודמת. פעילות המוסדות גדלה בשנה הנסקרת בכ-7.3%, והסתכמה בכ-936 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-872 מיליארדים בשנה הקודמת.

5. מסלקות הבורסה

מסלקות הבורסה לניירות ערך - דהיינו מסלקת ניירות הערך ומסלקת המעו"ף - סולקות את תוצאות המסחר בבורסה. ניירות הערך נסלקים במסלקות הבורסה מייד לאחר שהכספים נסלקו בין חברי הבורסה במערכת זה"ב (DVP).

בדומה לרוב הבורסות בעולם, גם בבורסה המקומית גדל היקף המסחר בשוק המניות. ממוצע מחזור המסחר היומי במניות עלה בשנת 2013 לרמה של כ-1.1 מיליארדי ש"ח (עלייה של כ-7% לעומת השנה הקודמת). בשוק איגרות החוב גדלו השנה המחזוריים היומיים והגיעו לכ-4.3 מיליארדי ש"ח (עלייה של כ-4% לעומת השנה הקודמת). לוח 4 להלן מראה כי מחזור המסחר השנתי בניירות ערך בבורסה הסתכם ב-2013 בכ-1,486 מיליארדי ש"ח; זאת לעומת כ-1,414 מיליארדים בשנה הקודמת (עלייה של כ-5%).

לוח 4

מחזורי המסחר בניירות ערך, 2006 עד 2013

סה"כ	מילווה קצר מועד	איגרות חוב			מניות ובני המרה	
		סה"כ	אחרות	ממשלתיות		
הסכומים (מיליארדי ש"ח)						
982	198	424	68	356	360	2006
1,514	207	801	165	636	506	2007
1,658	192	985	224	761	481	2008
1,595	160	1,012	223	789	423	2009
1,586	291	797	218	579	498	2010
1,629	287	920	217	703	422	2011
1,414	155	995	247	748	264	2012
1,486	141	1,059	249	810	286	2013
5.10	-9.01	6.39	0.57	8.31	8.38	השינוי השנתי (אחוזים)

המקור: הבורסה לניירות ערך.

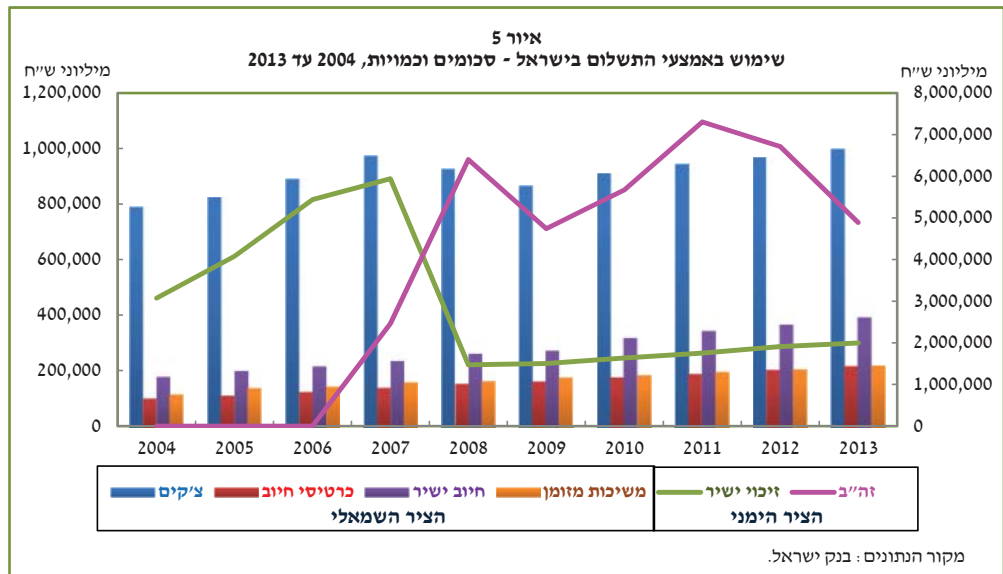
פרק ב - אמצעי התשלום לשימוש הציבור

אמצעי התשלום העיקריים הזמינים לציבור הרחב בישראל הם מזומנים, תשלומים מבוססי נייר (צ'קים ושוברים), תשלומים במס"ב (לרבות הוראות קבע), כרטיסי חיוב, תשלומים באינטרנט ותשלומים באמצעות הטלפון הסלולרי.

הבחירה באמצעי התשלום מבטאת הסכמה בין הצדדים בעסקה להשתמש בו. התכונות העיקריות שמביאים בחשבון לצורך הבחירה הן: באיזו מידה נוח למחויב ולמוטב להשתמש בו; התנאים והזמן שבהם הכסף יהיה נגיש (המוטב מעוניין לדעת מתי ההון יהיה זמין לשימוש); הביטחון - מתבטא בעיקר ביכולת לאמת את נתוניו של המחויב או המוטב, בשמירת הסודיות ובאמינות האמצעי; היכולת להוכיח כי התשלום בוצע; העלות - במונחי העמלות הנגבות מהמוטב או מהמחויב ועלויות הנזילות.

1. מגמות

ההתפתחות באמצעי התשלום הנפוצים בישראל בשנים האחרונות מוצגת באיור 5.

2. אמצעי תשלום מבוססי נייר

אמצעי תשלום מבוסס נייר הוא מזומן, שובר או צ'ק. השוברים והצ'קים - וכן ההחזרות בגינם - נסלקים במסלקת הנייר. הצ'קים מקובלים ונפוצים בישראל, והם יותר ממחצית הוראות התשלום הנסלקות במערכות התשלומים הבין-בנקאיות¹⁰.

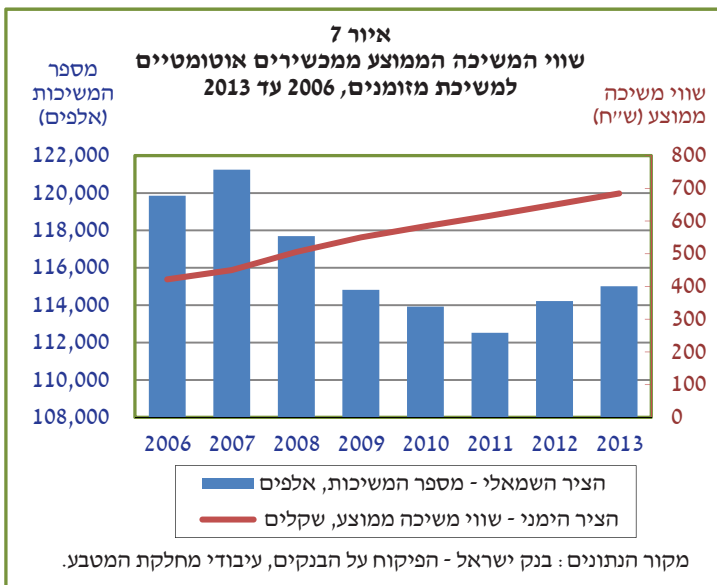
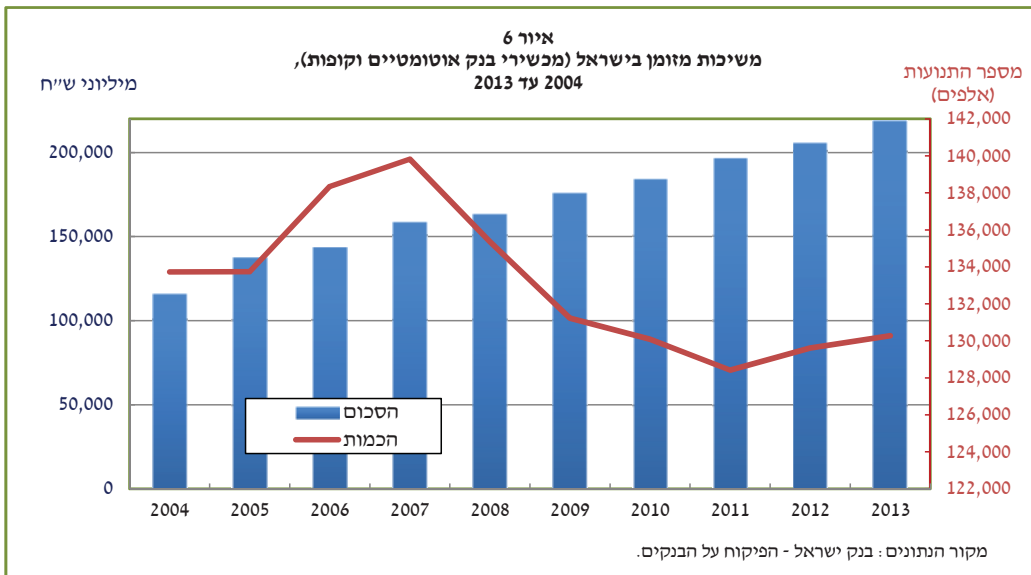
2.1 מזומן

שטרות כסף ומטבעות הם אמצעי התשלום הנזיל ביותר. בישראל מנפיקים שטרות בערכים של 20, 50, 100 ו-200 ש"ח ומעות בערכים של 1/2, 1, 2, 5 ו-10 ש"ח, וכן בערך של 10 אגורות. הביקוש למזומן בישראל מתאפיין בתנודתיות עונתית על פני חודשי השנה - ביקוש גבוה בחג הפסח, בחודשי חופשת הקיץ (יולי ואוגוסט), בתקופת חגי תשרי ובחנוכה. על פני השנים דפוסי העונתיות של הביקוש לכל אחד מערכי השטרות אחידים, וכן גם דפוסי הביקוש למעות. סך כל השטרות והמעות במחזור גדל בשנת 2013 בשיעור של כ-5% לעומת 2012, ונמשכה מגמת הגידול של השימוש באמצעים למשיכת מזומנים. הסיבה העיקרית לשינוי היא רמתה הנמוכה של הריבית בשנים האחרונות, בגלל המשבר הפיננסי. כמו כן גדל מספר האפשרויות למשוך מזומנים: מספרם של מכשירי הבנק האוטומטיים גדל בין 2012 ל-2013 בכ-6%, התווספו חלופות למשיכת מזומנים ברשתות שיווק, באתרים ציבוריים ובחנויות הפזורות בתחנות הדלק ברחבי הארץ. גם בתי עסק מציבים בשטחם מכשירי משיכה בבעלות חברות פרטיות. מספרן של משיכות המזומן מאופיין בשנים האחרונות במגמת ירידה (מ-140 מיליוני תנועות ב-2007 ל-130.3 מיליונים ב-2013), בעוד שסכום המשיכות עולה בעקביות. בשנת 2007 נמשכו 158 מיליארדי ש"ח, וב-2013 - 218 מיליארדים¹¹.

¹⁰ הוראות התשלום הנסלקות בזה"ב (בין-בנקאי), במס"ב (זיכויים) ובמסלקת הנייר.

¹¹ מקור הנתונים: בנק ישראל, מידע שנתי על התאגידים הבנקאיים; לוח י"א 5 - החיובים לחשבון העו"ש של הציבור. נתונים כספיים נומינליים.

בנק ישראל

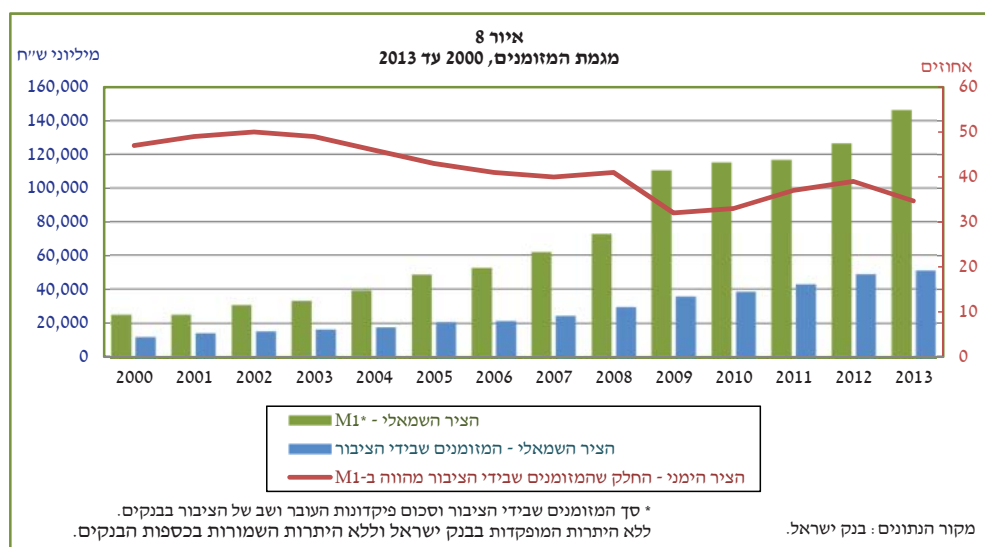

בשנת 2013 נמשכה מגמת הגידול של סכום המשיכה הממוצע ממכשירי הבנק האוטומטיים: הוא עלה ב-5% והגיע ל-684 ש"ח. (הגידול השנתי הממוצע מאז שנת 2006 עומד על 0.7%).

אף שסכום המזומנים שבידי הציבור עולה בהתמדה (מ-25 מיליארדי ש"ח ב-2007 עד 51 מיליארדים ב-2013), שיעור המזומנים שבידי הציבור מתוך כלל הכסף (סך המזומנים שבידי הציבור וסכום פיקדונות העו"ש של הציבור בבנקים) הולך ויורד. בסוף שנת 2013 הסתכם מחזור המטבע ב-58 מיליארדי

ש"ח, לעומת 55 מיליארדים בסוף שנת 2012 (גידול של 5%, בהשוואה לגידול של 12% בשנה הקודמת)¹².

¹² ערך המחזור כולל, מלבד המזומנים שהציבור מחזיק, גם מזומנים שהתאגידים הבנקאיים מחזיקים בכספות. כן נכללים במחזור המזומנים שבידי תושבי חוץ (תופעה זו אופיינית יותר לגוש האירו וארה"ב, משום שמטבעותיהם משמשים גם מחוץ לגבולותיהם).

2.2 צ'קים

לצ'קים שימושים רבים ומגוונים, ביניהם תשלומים למוטבים פרטיים (נותני שירותים, מוסדות חינוך, שכר דירה, מתנות וכו'); תשלומים למוטבים עסקיים (לחברות שונות, צ'ק ביטחון, תרומות וכו'); ותשלומים לגופים ציבוריים (לרשות המסים, למוסדות לימוד, לקופות גמל ופנסיה).

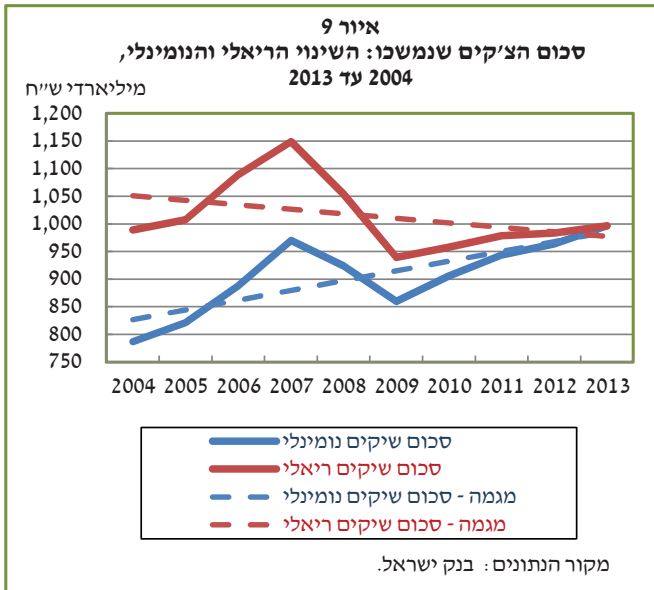
על פי הנתונים על כלל הצ'קים בישראל (תוך-בנקאיים וחוץ-בנקאיים¹³) בשנת 2013 פחת השימוש בצ'קים בשיעור של כ-2% ועמד על 145 מיליוני צ'קים, ואילו סכום הצ'קים גדל בשיעור של 3.3%. החל מ-2008 מספר הצ'קים פוחת בהדרגה, ועד 2013 הסתכמה הירידה ב-9%. לעומת זאת נרשמה עלייה של כ-7.8% בסכומי הצ'קים - מ-924 מיליארדי ש"ח ב-2008 לכ-996 מיליארדים ב-2013 (נומינלית). עלה גם השווי הממוצע של צ'ק - מ-5,799 ש"ח ב-2008 ל-6,890 ש"ח ב-2013, עלייה של כ-19%. השווי הממוצע של עסקאות בצ'קים מעיד כי הם מקובלים מאוד במגזר העסקי בישראל כאמצעי לתשלומים בסכומים גבוהים, בין היתר לביצוע עסקאות ולתשלומי מס. מספר הצ'קים החוזרים ירד ב-2013 ב-5.6%, ואילו בערכים הכספיים נרשמה עלייה של 4.86% בהחזרות הצ'קים.

כשמפקידים צ'ק בבנק מסחרי עד סוף יום העסקים (בשעה 18:30), חשבון המפקיד בו מזוכה בו ביום (יום T). זהו זיכוי על תנאי, שכן על פי כללי המסלקה הבנק המחויב רשאי להחזיר את הצ'ק ביום שלמחרת, יום הצגתו.

בישראל ניתן להסב צ'ק; זאת אומרת שהמוטב יכול להעבירו לצד שלישי. ב-27/9/2011 נחקק חוק¹⁴ המחייב את הבנקים להנפיק כבירית מחדל פנקסים של צ'קים שאחריותם הוגבלה, אלא אם כן הלקוח ביקש אחרת. מאחורי החוק עומדת ההנחה שהדבר יצמצם את כמות הצ'קים המוסבים במערכת, אך לא ימנע את ההסבות לחלוטין.

¹³ בשונה מסכומי הנטו שמגיעים למסלקת הנייר, כפי שמתואר בסעיף 1.4.1 ובלוח 2.

¹⁴ הוראת ניהול בנקאי תקין 431, בתוקף מיום 1/10/2011.

בישראל השימוש בצ'קים דחויים נרחב, יחסית למקובל בעולם, הן במגזר העסקי והן במגזר הציבורי. הצ'קים הדחויים משמשים את הלקוחות במערכת הבנקאית כביטחונות כנגד קבלת אשראי לשם פעילותם העסקית. כן הם משמשים לתשלומי מסים תקופתיים ולפריסת תשלומים לספקים.

השימוש בצ'קים דחויים הניע מוטבים להשתמש בשירות ניכיון הצ'קים - שירות המאפשר לקבל תמורה כספית מיידית עבור צ'ק עם תאריך פירעון עתידי. זוהי למעשה שיטת מימון שבה המוטבים מקבלים את השווי הכספי של הצ'ק תמורת עמלה. בניכיון צ'קים עוסקים בישראל נותני שירותי המטבע. אלה כפופים

לפיקוח של היחידה לנותני שירותי מטבע באגף שוק ההון במשרד האוצר. במאגר "נותני שירותי מטבע" רשומים 1,663 תאגידיים וגופים פרטיים הרשאים לספק שירותי ניכיון צ'קים בישראל¹⁵.

משקי הבית בישראל הפחיתו את השימוש בצ'קים משתי סיבות עיקריות. ראשית, הם הרחיבו את השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים, בעיקר כרטיסי חיוב והעברות אלקטרוניות, משום שאמצעי התשלום האלקטרוניים נעשו תחליפים יעילים וידידותיים יותר למשתמשים (כמפורט בהמשך); שנית, יותר ויותר בתי עסק אינם מכבדים צ'קים כדי להימנע מהסיכונים הכרוכים בקבלתם.

הדפסתם של פנקסי צ'קים כרוכה בעמלה. זו כפופה לפיקוחו של המפקח על הבנקים ועומדת לכל היותר על 0.36 ש"ח לצ'ק. הפקדת צ'ק כרוכה בעמלת ערוץ ישיר או בעמלת פקיד - בהתאם לערוץ שבו הלקוח בחר להפקיד את הצ'ק - והיא חלה על הפקדת צ'ק בודד עד לקבוצה של 20 צ'קים.

בשנת 2013 נקט בנק ישראל פעולות לעידוד השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים ומופחתי סיכונים, לרבות פעולות לצמצום הסליקה הידנית והטמעה של מסלול צ'קים מתקדמת, המושתתת על טכנולוגיה חדישה; זאת במטרה להפחית את הסיכונים במסלול הצ'קים, וכן במערכת הסולקת את תנועות הנטו שלה - זה"ב.

כן אושרה, והחלה לפעול בשנת 2013, הפקדת צ'ק תוך-בנקאי באמצעות הטלפון הנייד בסכומים עד 10,000 ש"ח¹⁶. צילום צ'ק תוך-בנקאי על ידי הסלולר מאפשר להפקידו ישירות לחשבון האישי. השירות מאפשר הפקדת צ'ק "למוטב בלבד" שאיננו דחוי עד לסכום כולל של 24,000 ש"ח ביום עסקים אחד ועד 60,000 ש"ח בחודש, בתנאי שערכו של כל צ'ק שיופקד לא יעלה על 10,000 ש"ח.

¹⁵ נכון לאוגוסט 2014.

¹⁶ בשנת 2013 קיים בשני בנקים. את הצ'ק ניתן להפקיד רק לחשבון שבבעלות המפקיד.

3. אמצעי תשלום אלקטרוניים

3.1 תשלום באמצעות מערכת זה"ב

מערכת זה"ב משמשת סולק סופי של כל מערכות התשלומים והסליקה בישראל. במערכת זה"ב פועלים כיום 21 משתתפים בסליקה (בנקים, CLS, בנק ישראל ובנק הדואר), ו-4 מסלקות (מסלקת המעו"ף, מסלקת הבורסה לני"ע, מס"ב ומסלקת הצ'קים). נכון לסוף 2013 נסלקות במערכת זה"ב כ-1,500 פעולות בממוצע ביום (דו-צדדיות ורב-צדדיות).

במערכת זה"ב הסליקה מתבצעת בזמן אמת, ללא השהיה בין ביצוע הוראת התשלום לבין אישורה, ובאופן זה נמנעת החשיפה של מקבל התשלום לשורה של סיכונים.

המשתמשים במערכת זה"ב יודעים מיד עם ביצוע ההעברה הכספית כי התשלום שקיבלו סופי ואינו ניתן לביטול. המערכת מאפשרת ליחידים ולגופים עסקיים במשק לבצע העברות כספיות במהירות ובאמינות, ובכך מסירה את סימן השאלה המרחף כיום מעל תשלום אחר, שאינו הופך מייד לסופי. הוראות התשלום מתבצעות ביעילות ובזמן אמת: ביצוע כל הוראה נמשך דקות ספורות בלבד. השימוש במערכת זה"ב אינו מותנה בסכום מינימום/מקסימום.

לקוח המעוניין לשלם באמצעות מערכת זה"ב נדרש לפנות לפקיד בסניף הבנק שבו הוא מחזיק חשבון בשקלים, וזה יבצע את התשלום במערכת זה"ב בבנק ישראל. חלק מהבנקים מאפשרים לבצע תשלום במערכת זה"ב גם באמצעים כפקס, אינטרנט (עד 6,000 ש"ח) ובאמצעות מוקד טלפוני.

כדי להעביר תשלום במערכת זה"ב יש להצטייד מראש במספר הזה"ב (IBAN)¹⁷ של המוטב ובשם המוטב באנגלית. את מספר הזה"ב יכולים לקוחות הבנקים לקבל במגוון דרכים קלות לביצוע, כאשר כל בנק מסחרי מספק ללקוחותיו את מספר הזה"ב באחד או יותר מהאמצעים הבאים: פקיד בסניף, אינטרנט, שרות טלפוני ומכשיר הבנק האוטומטי. נוסף על אמצעים אלה, מאז שנת 2012 מספר IBAN גם מודפס על גבי הצ'קים.

במסגרת ועדת לוקר גובשו המלצות במטרה לפעול לצמצום ההון השחור על ידי צמצום השימוש במזומן ובאמצעים מבוססי נייר והגברת השימוש באמצעי תשלום מתקדמים. כחלק ממתן תמריצים להגברת השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים, יעילים, מפוקחים ובעלי רמת אבטחה גבוהה, פורסמה טיוטת תיקון לכללי הבנקאות (שירות ללקוח) (עמלות) התשס"ח-2008, ובמסגרתה נקבע כי סכום העמלה שהבנק רשאי לגבות על העברת סכומים של עד 1 מיליון ש"ח באמצעות מערכת זה"ב לא יעלה על מחיר עמלת פעולה אחת על ידי פקיד (כלומר על כ-6 ש"ח)¹⁸. התיקון יכנס לתוקף בתאריך 1 בינואר 2015.

3.2 תשלומים ישירים אלקטרוניים

תשלומים ישירים אלקטרוניים (חיוב/זיכוי ישיר) הם תשלומים המתבצעים באמצעים אוטומטיים, ללא התערבות ידנית בתהליך. שתי מערכות מבצעות תשלומים כאלה בישראל - זה"ב ומס"ב. מערכת זה"ב מבצעת זיכויים בלבד (יוזם ההוראה יכול לזכות את הצד השני ואינו יכול לחייב אותו). לעומתה מבצעת מס"ב גם חיובים.

¹⁷ מספר זה"ב - IBAN - מזהה חד-חד ערכי של חשבון לקוח, המכיל, בין היתר, את מספר הבנק, הסניף ומספר החשבון.

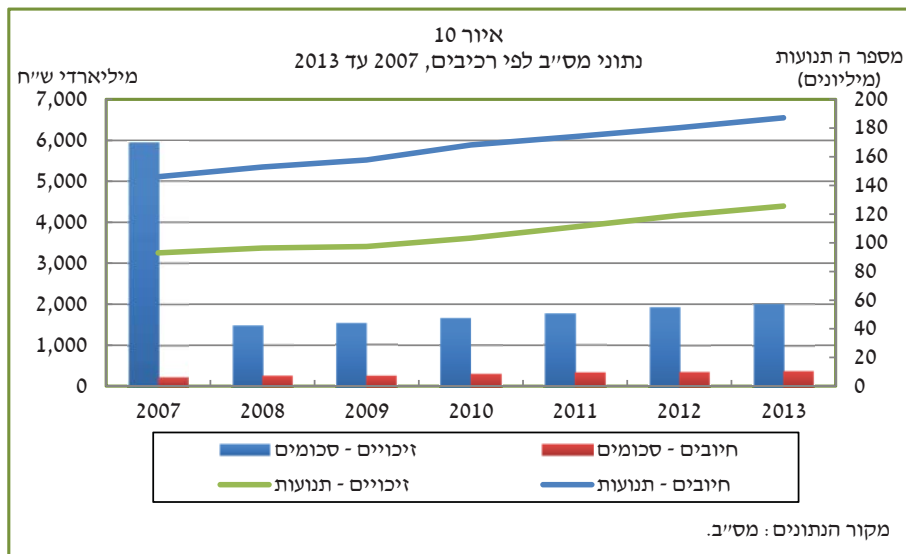
¹⁸ ההוראה תחול על לקוחות כהגדרתם בסעיף 9(ו) לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981.

זיכויים ישירים - זיכויים ישירים מתבצעים כאמור באמצעות זה"ב או מס"ב, ויוזם אותם המחויב: זה מורה לבנק לחייב את חשבונו ולזכות את המוטב. אם יש בחשבונו יתרה מספקת, הבנק מעביר את הוראת התשלום למסלקה (זה"ב או מס"ב), וזו סולקת את התשלום. אם התשלום נסלק בזה"ב, הזיכוי הוא מייד, סופי ואי אפשר להחזירו; ואם הוא נסלק במס"ב, הצד המזוכה יכול להחזיר את התשלום בתוך 2 ימים מיום הביצוע. את רוב הזיכויים הישירים (משכורות, תשלומי פנסיה ותשלומים אחרים) יוזמים באופן אלקטרוני, דבר המפחית משמעותית את עלות הטיפול בכל הוראת תשלום - ללקוח, לבנק ולמסלקה.

בשנים האחרונות נרשם גידול מתמשך הן של מספר הזיכויים הישירים והן של סכומם. בשנת 2013 הסתכמו הזיכויים הישירים בכ-1,998 מיליארדי ש"ח, לעומת 1,911 מיליארדים בשנה הקודמת (גידול שנתי של כ-4.5%).

חיובים ישירים - חיובים ישירים מתבצעים בישראל רק באמצעות מס"ב, ויוזם אותם המוטב, דרך הבנק המנהל את חשבונו. הבנק של המוטב הוא שגובה את הכספים מהבנק המנהל את חשבון המחויב, בכפיפות לתנאים חוקיים שהמחויב הסכים להם. ביסוד החיובים הישירים עומדת ההתחייבות שהמחויב יוכל לבטל חיובים שגויים או בלתי חוקיים בתוך 5 ימי עסקים מיום ביצועם. הסוג העיקרי של חיוב ישיר בישראל הוא הוראת קבע (תשלומים לספקי שירותים - חשמל, מים, טלפון, וכדומה): התשלום מתבצע באופן אוטומטי מדי חודש בחודשו, בערך שוטף.

בשנים האחרונות הלכו וגדלו הן מספר החיובים הישירים והן סכומם. בשנת 2013 הסתכמו החיובים הישירים ב-392 מיליארדי ש"ח, לעומת 364 מיליארדים בשנה הקודמת (גידול שנתי של כ-7.6%).

3.3 כרטיסי חיוב

הכרטיס השכיח ביותר בישראל כיום הוא כרטיס החיוב הנדחה (Deferred Debit Card). הלקוח רוכש סחורות ושירותים באמצעות הכרטיס ומשלם פעם בחודש או בכמה תשלומים נדחים. כרטיסים נוספים המונפקים בישראל הם - כרטיס חיוב מתגלגל, כרטיס נטען וכרטיסי חיוב מייד.

כרטיס חיוב נדחה קשור ישירות למסגרת האשראי של הלקוח¹⁹, ומאפשר לו למשוך מזומנים באמצעות מכשירים אוטומטיים - ו/או לשלם עבור סחורות ושירותים בבתי עסק - עד למסגרת האשראי שהקצה לו מנפיק הכרטיס. בחיוב הנדחה יש שני היבטים של מתן אשראי: אשראי ללא ריבית - אשראי הניתן על ידי בעל העסק לתקופה של ימים עד חודשים; ואשראי הנושא ריבית - אשראי הניתן על ידי חברת כרטיסי האשראי לתקופה של כמה חודשים, ולעתים יותר משנה, באמצעות תכניות קרדיט.

חשבונותיהם של הלקוחות מחויבים אחת לחודש, בחודש העוקב, ואילו זיכוי בית העסק מבוצע בהתאם להסכם הסליקה (מספר פעמים בחודש). בתי העסק מממנים את ימי האשראי בין מועד החיוב של הלקוח לבין המועד שבו הם מזוכים, וזו אחת הסיבות שכרטיס החיוב הנדחה אינו תחליף מלא למזומן. סיבה נוספת: הוא נגיש רק לצרכנים בעלי חשבון בנק המזכה אותם במסגרת אשראי. בעסקאות בכרטיס חיוב מידי (Debit Card) חשבונותיהם של מחזיק הכרטיס (הקונה) והמוכר מחויבים ומזוכים, בהתאמה, מייד עם ביצוע העסקה²⁰. כרטיס החיוב המידי מספק הן את הנוחות שבכרטיס חיוב והן העברה (כמעט) מיידית של התשלום, בדומה לתשלום במזומן, בצ'ק (שאינו דחוי) או בהעברה בנקאית; זאת בניגוד לתשלום בחיוב נדחה או בקרדיט, הכולל גם אלמנט של אשראי. השימוש בעסקאות דבית נפוץ מאוד במדינות רבות בעולם, והוא הולך וגובר בעשור האחרון. בישראל היקף השימוש בהן נמוך יחסית. העלות הכוללת של ביצוע עסקת חיוב מידי נמוכה מזו של עסקה בכרטיס חיוב נדחה, ללא תלות בגודל העסקה. החיסכון מתאפשר הודות לביטול רכיב האשראי ולהפחתת הסיכון לחדלות פירעון של מחזיק הכרטיס, שכן הכספים מועברים מייד ממחזיק הכרטיס למנפיק.

המחזיק בכרטיס אשראי מתגלגל (Revolving Credit Card) יכול לקבוע את תקרת סכום החיוב החודשי, ויתרת החוב שנצברה בגין רכישות נוספות בכרטיס נדחית לחודשים הבאים וצוברת ריבית. רוב הכרטיסים מסוג זה מונפקים על ידי חברות האשראי ולא על ידי הבנקים. כרטיס נטען (Pre-Paid) הוא כרטיס תשלום שהלקוח טוען מראש בסכום המרבי לחיוב, וכל תשלום מופחת מיתרת הכרטיס עד לאיפוס. עם סוג זה נמנים כרטיס מתנה, כרטיס חיוג, ועוד. חלק מכרטיסים אלה מאפשרים טעינה חוזרת וחלקם נועדו לשימוש חד-פעמי.

בישראל משמשים הן כרטיסים נטענים אנונימיים חד-פעמיים בש"ח²¹ והן כרטיסי תשלום מזוהים הניתנים לטעינה חוזרת בש"ח ובמט"ח. כרטיסים נטענים לשימוש רב-פעמי מונפקים על ידי החברות לכרטיסי אשראי, וניתן להשתמש בהם בכל בית עסק המכבד כרטיסי חיוב. הכרטיסים הנטענים מוגבלים בסכום ההטענה המרבי. את הכרטיס ניתן לטעון בכמה דרכים: ישירות מחשבון הבנק, באמצעות חיוב כרטיס חיוב (נדחה, מתגלגל או מידי), או באמצעות תשלום במזומן.

בשנים האחרונות גדל מספר הכרטיסים הפעילים בישראל, ושיעור הגידול בשנת 2013 היה כ-7% - מכ-227.5 מיליון כרטיסי חיוב לכ-8 מיליונים. משנת 2008 עלה מספר כרטיסי החיוב בישראל בכ-35%. מספר כרטיסי החיוב המידי עמד בשנת 2013 על כ-560 אלף כרטיסים - עלייה של 14% משנת 2012 ושל 47% משנת 2008. סך התשלומים בכרטיסי חיוב שהונפקו בישראל גדל השנה בשיעור של כ-11%, ומשנת 2008 - בכ-63%.

¹⁹ בכרטיסים בנקאיים החיוב משוקף ישירות בחשבון הלקוח.

²⁰ בדרך כלל עד 3-1 ימים ממועד ביצוע העסקה.

²¹ כרטיסים בעלי אפשרות משיכה ב-ATM, וכן כרטיסים ללא אפשרות משיכה ממכשירי בנק אוטומטיים.

²² כרטיסים שהם בתוקף בסוף השנה (פעילים ולא פעילים).

היום כרטיסי חיוב מתקבלים בכל העסקים הגדולים והבינוניים ובמרבית העסקים הקטנים. תהליך קבלת תשלום באמצעות כרטיסי חיוב קל להטמעה בבתי העסק, נפוץ ומספק פדיון בטוח יחסית. ישנם עסקים זעירים שלא מקבלים כרטיסי חיוב, משום שבחרו לא להתקשר עם סולק מסיבות שונות, בהן העלות הגבוהה יחסית של השירות. אמצעי תשלום זה יקר יחסית לעוסק הזעיר, והתקבול אינו מיידי (מתקבל בתאריכים שנקבעו מול הסולק). בעסקות תשלומים המבוצעות בכרטיסי חיוב יש בתי עסק המעבירים את שוברי כרטיסי החיוב לניכיון כדי לקצר את הזמן עד למימון, תמורת עמלה. מבחינת בעל העסק המקבל כרטיסי חיוב אין הבדל בין כרטיס חיוב נדחה לכרטיס חיוב מיידי וכרטיס נטען מראש, מפני שבכל המקרים הוא מקבל את כספו באותם המועדים שהוסכמו עם הסולק; זאת אף על פי שבחלק מאמצעי תשלום אלו הלקוח מחויב יום למחרת ביצוע העסקה. כרטיסי החיוב הנטענים מראש עשויים לשמש תחליף למזומן ללקוחות שאינם מנהלים חשבון בבנק. בשנים האחרונות גדל מספר הכרטיסים הפעילים בישראל, ובשנת 2013 הגיע שיעור גידולו לכ-60% - מ-6.35 מיליון כרטיסים לכ-7 מיליונים²³.

בישראל פועלות שלוש חברות לכרטיסי אשראי: "ישראכרט", "לאומי-קארד" ו"כ.א.ל". החברות מנפיקות וסולקות כרטיסי חיוב במותג מקומי על פי רישיונות שקיבלו מהארגונים הבין-לאומיים הרלוונטיים. הפעילות בתחום התרחבה בשנים האחרונות בקצב ניכר, בהשפעת כמה גורמים: הנפקת כרטיסי חיוב חוץ-בנקאיים (הקשורים בדרך כלל למועדוני לקוחות); הרחבת מיגוון השירותים שמספקות החברות בתחום האשראי והמימון באמצעות כלים המאפשרים למחזיק הכרטיס לקבוע את גובהם של סכומי החיוב ואת מועדי החיוב בהתאם לצרכיו וליכולתו; הנוחות והזמינות של השימוש בכרטיסי החיוב בבתי עסק והתרחבות ההיצע של אתרי מסחר אלקטרוניים.

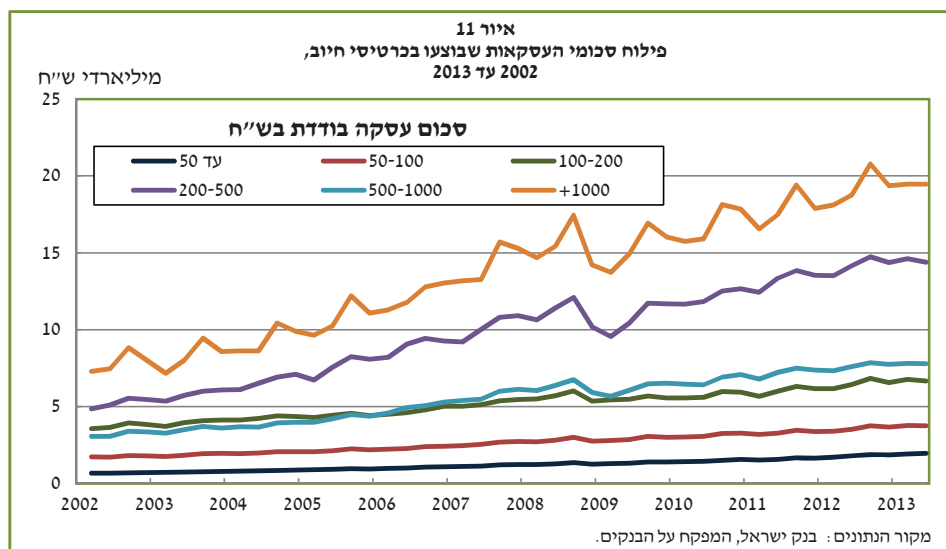
היקף העסקאות בכרטיסי חיוב הולך ועולה, ובבתי העסק ניכרת נטייה להחדירם לשימוש גם בעסקאות קטנות (micropayments) - למשל במכונות לממכר משקאות ובמכונות צילום. בשנת 2013 עמד היקף העסקאות בכרטיסי חיוב על כ-216 מיליארדי ש"ח, עלייה של 6.8% משנת 2012 (202 מיליארדי ש"ח). מרבית העסקאות בשנים 2012-2013 (כ-70%) היו בסכומים נמוכים מ-200 ש"ח; נתון זה עשוי ללמד שאמצעי תשלום זה משמש תחליף למזומן בעסקות רכישה של מוצרים ושירותים במגזר הקמעוני.

כדי שעסקה בכרטיסי חיוב תתבצע, נדרש בין היתר כי המנפיק והסולק יתקשרו ביניהם חוזית וטכנולוגית. ההתקשרות החוזית מסדירה את מועדי העברת התשלום והאחריות שבה נושא כל צד במצבים שונים. הממשק הטכנולוגי מאפשר את איסוף העסקה מבית העסק, העברה אלקטרונית של בקשת אישור לסולק ולמנפיק וסליקת העסקה במועד המוסכם.

בישראל נהוג הסכם המסדיר את מערכת היחסים החוזית בין שלוש החברות לכרטיסי אשראי²⁴. ההתקשרות הטכנולוגית נעשית באמצעות הממשק הטכנולוגי היחידי בישראל עבור עסקאות בכרטיסי חיוב, ממשק המתופעל על ידי חברת שירותי בנק אוטומטיים (שב"א) בע"מ.

²³ כרטיסים שהייתה בהם לפחות עסקה אחת במהלך הרביע האחרון של השנה.

²⁴ זה הסדר כובל כמשמעו בחוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח 1988 וכפוף לאישור הפיקוח על ההגבלים העסקיים.

4. אמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים

אמצעי התשלום החדשניים אינם בהכרח מופרדים מהעולם של אמצעי התשלום הוותיקים, כיוון שהם אמנם מציעים גמישות באמצעי התשלום (הלקוח יכול לבחור אם לשלם בכרטיס חיוב, בהעברה בנקאית או בחיוב ישיר), אולם הם משתמשים בתשתית הקיימת (תשתית בנקאית או אחרת). בשנים האחרונות החלה תנופת פיתוח בתחום אמצעי התשלום והיא הולכת וגוברת. בכל שנה מציעים יזמים וממשלות פתרונות חדשים לביצוע תשלומים, ומביאים לקהל אפשרויות שונות לשימוש בהתקני גישה חדשים, בערוצי גישה חלופיים (כדוגמת POS נייד²⁵), אפשרויות לשיפור היעילות של התשלום ולשיפור רמת האבטחה. סקירה של ה- CPSS, הבודקת את החידושים שהוצגו במדינות העולם, מעלה כי המגמות בתחום חידוש אמצעי התשלום מתמקדות בסוגיות הבאות:

- מרבית החידושים בתחום - מטרתם לשפר את הנוחות בביצוע התשלום;
- כמחצית מהחידושים מקצרים את משך תהליך התשלום;
- כשליש מהחידושים מוזילים את עלויות עיבוד העסקה;
- כשליש מהחידושים מתרכזים בשיפור רמת האבטחה;

4.1 תשלום באמצעות קרבה- NFC

קבוצה של פרוטוקולי תקשורת לתדר רדיו, המושתתים על טכנולוגיית ה-RFID (Radio-Frequency Identification), מאפשרת שליחת גלי רדיו אל התקן אלקטרוני פסיבי, הנמצא בטווח של סנטימטרים ספורים (כ-2 ס"מ), למטרת זיהוי, אימות ומעקב. טכנולוגיית ה-NFC מוטמעת כיום לרוב במכשירי טלפון סלולריים ובאמצעותה ניתן לבצע תשלומים דרך הטלפון החכם, כאשר מקרבים אותו למכשיר

²⁵ בארץ יש מוצר המאפשר קבלת תשלומים מלקוחות בכרטיסי חיוב באמצעות מכשיר טלפון חכם; זאת באמצעות התקן קומפקטי, המתחבר לטלפון ואפליקציה ייעודית, אשר הופכים את הטלפון למסוף אשראי נייד. במדינות שונות בעולם משמשים התקנים המאפשרים ביצוע עסקאות באמצעות כרטיסי חיוב בעמדות ניידות של בתי עסק, באמצעות טלפונים חכמים הנמצאים ברשות נציגי העסקים המקומיים.

התשלום הקורא. חידוש טכנולוגי זה ניתן להטמעה בכל מכשיר המאפשר הוצאת שידור ממנו (כרטיס חיוב, טלפון סלולרי, SIM, שעון חכם, מדבקה).

הטמעת ה-NFC באמצעות שימוש בכרטיס SIM ייעודי בטלפון הסלולרי, שיכיל גם את פרטי אמצעי התשלום, מחייב דו-שיח בין חברת האשראי לחברת הסלולר. התיאום ביניהן הוא באמצעות טכנולוגיית TSM (Trusted Service Manager), המאפשרת הפעלה של אופציית האשראי מרחוק על ידי חברת הסלולר.

שתי חברות כרטיסי אשראי בארץ קיבלו מבנק ישראל היתר המאפשר שימוש ברכיב NFC (מדבקה "כרטיס אשראי" המוצמד לטלפון הסלולרי ומאפשר תשלום בנקודות מכירה באמצעות טכנולוגיה ללא מגע).

ביצוע עסקה באמצעות טכנולוגיית NFC מצריכה התקנת קורא ייעודי התומך ב-NFC בבית העסק. מכשירים תומכים פעילים היום באחוז זעיר של בתי העסק בישראל, ולכן כרטיסי החיוב התומכים ב-NFC תומכים גם בביצוע עסקות פס מגנטי.

חלק מיצרניות מכשירי הסלולר הכריזו על הטמעת כרטיסי החיוב באמצעות שימוש ב-NFC במכשירי הטלפון. חלק מהן עשו זאת באמצעות הטמעת רכיב בחומרה של הטלפון החכם, וחלקן - באמצעות טכנולוגיית HCE (Host-based Card Emulation), המבוססת על טכנולוגיית ענן (cloud). שתי האפשרויות אינן מחייבות שיתוף פעולה בין המנפיק לחברת הסלולר.

עם החברות המובילות בעולם, העושות שימוש ברכיב ה-NFC המוטבע בכרטיס האשראי של הלקוחות, למנות Visa, MasterCard, ו-Amex. ה-NFC פועל בין היתר באירופה, בקנדה, בקוריאה, בהונג קונג ובדרום אפריקה.

במדינות שונות בעולם נעשה שימוש בטכנולוגיית מבוססת קירבה (Contactless) למטרת תשלום בתחבורה הציבורית, בדומה לשימוש ברב-קו בתחבורה הציבורית בישראל. בתחום זה מדובר בטכנולוגיית Proxy, המאפשרת תשלום של סכומים קטנים בקלות ובמהירות, תוך זיהוי המשלם וללא צורך בגיהוץ הכרטיס או במוזמן.

4.2 כרטיס אשראי חכם

בישראל החל תהליך התאמת השוק לכרטיסי חיוב חכמים המשתמשים בתקן האבטחה המתקדם EMV²⁶. הכרטיס החכם יעניק יתרונות חדשים: ראשית, כדי להשתמש בכרטיס חכם יש להקיש קוד במסוף שנמצא בבית העסק, דבר המפחית את השימוש בכרטיסים גנובים או אבודים; המעבר יצמצם אפוא את פוטנציאל ההונאות ויגביר את אמון הלקוחות וחברות הכרטיסים. שנית, המעבר ייצור התאמה בין המשק לבין העולם, וזו תרחיב את היכולת לשלם בחו"ל באמצעות כרטיסים ישראליים. המעבר לכרטיסים חכמים מחייב התאמה של מערכות שונות, ביניהן מערכת שב"א ועמדות המכירה. על פי תכנית שהתווה הממונה על ההגבלים העסקיים בשיתוף עם המפקח על הבנקים והפיקוח על מערכות התשלומים והסליקה בבנק ישראל, צפויה חברת שב"א להשלים את ההיערכות במהלך 2015, והבנקים והחברות לכרטיסי אשראי יגבשו תכנית שתאפשר לכל כרטיסי האשראי בישראל, וכן לתשתיות הנלוות, לעבור לכרטיסים חכמים.

²⁶ EMV - אוסף של ספציפיקציות שפיתחו הארגונים הבין-לאומיים לכרטיסי אשראי במטרה לספק מתכונת אחידה ומאובטחת לעסקות תשלום בכרטיסי חיוב ובעסקות "כרטיס נוכח".

4.3 ארנק דיגיטלי

כחלק מנוחות השימוש והאפשרויות הרבות שמציעה רשת האינטרנט פותח בשנים האחרונות שירות הארנק הדיגיטלי (אלקטרוני) לשם רכישות מקוונות. הארנק הוא מאגר כספים מקוון, שבו מפקידים כספים בדרכים שונות, ובאמצעותו מבצעים תשלומים באופן מקוון ומאוטוט. פרטי החיוב אינם נחשפים, כי הם אינם מועברים לבית העסק, אלא מאוחסנים בשרתי המידע של נותן השירות. בעת ההרשמה לשירות הלקוח מתבקש להזין את פרטיו ואת פרטי אמצעי התשלום שבו יבחר להשתמש. מרגע סיום ההרשמה המידע נשמר אצל ספק השירות בלבד, ואינו מועבר לשום גורם חיצוני. לצורך תשלום על רכישה באמצעות ספק השירות מתחבר הלקוח אל הספק, חיבור מאוטוט, וזה מאשר את הרכישה. בשלב ביצוע התשלום גובה הספק מהלקוח את הסכום הסופי של התשלום, ולאחר מכן מעביר סכום זה אל המוכר. רכישת מוצרים באופן מקוון, באמצעות שירות הארנק הדיגיטלי מותנית בהיערכות של בית העסק לקבלת תשלום בדרך זו.

בשנים האחרונות חצה השימוש בארנק דיגיטלי את קווי הגבול של רשת האינטרנט והגיע גם אל הטלפון הסלולרי: כיום יש ספקים המציעים שימוש בארנק אלקטרוני גם דרך הטלפון החכם, על ידי התקנת אפליקציה. התשלום מתבצע דרך ספק השירות בחנויות הפיזיות, בדומה לתשלום באמצעות כרטיס אשראי, אך בלי שפרטי הקונה נחשפים למוכר. הטכנולוגיה של ארנק דיגיטלי בטלפונים חכמים ("ארנק סלולרי") עושה שימוש בהתקן NFC, המשולב בטלפונים החכמים כדי להעביר מידע. בעת התשלום הלקוח מקרב את הטלפון החכם אל קורא הכרטיסים ומתחבר לאפליקציה כדי לאשר את התשלום. משלב זה חשבונו מחויב, וספק השירות מעביר את התשלום אל המוכר. אם הטלפון החכם אינו כולל בתוכו התקן NFC ניתן להוסיפו באמצעות מדבקה מיוחדת או התקן חיצוני. מרבית האפליקציות פועלות גם מול התקנים אלו.

בעל עסק המעוניין לאפשר ללקוחותיו לשלם באמצעות ארנק דיגיטלי יוכל לשלב באתר שלו כפתור לביצוע חיוב דרך שירות זה, לאחר הרשמה מקדימה. עלות השימוש בשירות זה לבעלי עסקים משתנה על פי נפח העסקאות וסכומן הכולל. בעל עסק פיוזי המעוניין לאפשר תשלום באמצעות ארנק דיגיטלי המותקן בטלפון חכם צריך להיות בעל קורא כרטיסים התומך בתקן NFC. האפשרות הנפוצה ביותר בארץ כיום היא שימוש בהתקן PayPass של חברת "ישראכרט". השימוש בארנק דיגיטלי מאפשר לעקוב אחר כל הרכישות שבוצעו באופן מקוון באמצעות האינטרנט או האפליקציה.

ברחבי הרשת ניתן למצוא מיגוון ספקים המציעים שירותי ארנק דיגיטלי בעלי תכונות שונות ובעלויות שונות. מספר בנקים בישראל משווקים שירותים שונים של ארנק דיגיטלי המסונכרן באופן ישיר אל חשבון הבנק, ומאפשרים העברת כספים וביצוע תשלומים שונים ישירות מתוך האפליקציה. מרבית חברות האשראי בישראל משווקות גם אפליקציות סלולריות המשמשות כארנק דיגיטלי. את פיתוח הארנק מובילים התאגידים הבנקאיים, החברות לכרטיסי אשראי, יזמים וחברות פרטיות. הארנק מאפשר גם קבלת כספים והעברת כספים בין חשבונות. בשנים האחרונות הייתה בישראל התפתחות משמעותית בתחום זה, והחלו להשתמש בטלפונים הסלולריים לביצוע מיגוון רחב של פעולות פיננסיות, מעבר לתשלום על מוצרים: תשלום משכורות לעובדים זמניים/זרים; תשלום למוניות; תשלום על חנייה; אישור עסקאות לחברות ופרטיים; רכישה ומכירה של ניירות ערך (גישה מרחוק למערכת ניירות הערך של הבנק); קבלת מידע; העברת כספים ללקוחות של בנקים אחרים; העברת כספים בין לקוחות הבנק בהשקת שני המכשירים זה בזה; משיכת מזומן מכספומטים ללא כרטיס ועוד.

4.4 תשלומים מקוונים ומסחר אלקטרוני

ההתפתחות הטכנולוגית של רשת האינטרנט בשנים האחרונות הובילה לגידול משמעותי של מספר הרכישות המתבצעות באופן מקוון. למעשה ניתן לרכוש כיום כמעט כל שירות או מוצר בלי לצאת מהבית, גם אם הספק נמצא מעבר לים. טובין ושירותים הנרכשים באמצעות האינטרנט, מכונים לרוב "מסחר אלקטרוני" (Electronic Commerce or E-Commerce). המסחר האלקטרוני המקומי והעולמי - ביצוע עסקאות מסחריות באופן אלקטרוני, בדרך כלל באמצעות תקשורת מחשבים - התפתח מאוד בשנים האחרונות. התרחבות הגישה לאינטרנט והתפתחות הטכנולוגיה בישראל ובעולם, וכן הפרסום ברשתות החברתיות, נתנו דחיפה חזקה לשימוש במסחר האלקטרוני כאמצעי לרכישת מוצרים ושירותים, לרבות רכישה בחנויות וירטואליות, כלומר ללא צורך במפגש בין המוכר והקונה. המסחר האלקטרוני מקיף כיום את כל סוגי העסקאות - עסקאות פרטיות, עסקאות קמעוניות ועסקאות סיווגיות, בתוך המדינה ובין מדינות שונות. הדגש במסחר האלקטרוני הוא בנוחות וזמינות: אפשר לבצע עסקאות בין גופים שונים בלי צורך לכתת רגליים וללא התחשבות במגבלות של היצע המוצרים והשירותים במדינה. מוצרי החשמל והאלקטרוניקה הם התחומים הקמעוניים המובילים בקניות בערוצים הדיגיטליים, ולאחר מכן בולטות הרכישות של מוצרי הלבשה או הנעלה ומוצרי המזון. ההתפתחות בתחום התשלומים המקוונים בישראל בשנים האחרונות מאפשרת לשלם באמצעות האינטרנט גם עבור מיגוון רחב של שירותים ממשלתיים וציבוריים - מסים, דוחות תעבורה וקנסות משטרה, אגרות, חידוש של רישיון נהיגה, דרכון ולתעודת מעבר, חשבוניות מים, חשמל, ארנונה ועוד. אף הבנקים בישראל מאפשרים ללקוחותיהם לבצע פעולות דרך האינטרנט ודרך יישומים ייעודיים בטלפונים חכמים. לאחר הנפקת סיסמה אישית וסודית הלקוחות יכולים לעקוב אחר חשבונם ולבצע בביטחה העברות בין חשבונות ותשלומים למוסדות ממשלתיים וציבוריים. ברוב המקרים מגבילים את גובה התשלומים שניתן לבצע באמצעות המחשב או הטלפון הסלולרי, וכאשר סכום העברת התשלום גבוה מהסכום המקסימלי שקבע הבנק, ההוראה עוברת אליו לשם אישור. האפשרות לבצע פעולות באמצעות האינטרנט גם מחוץ לשעות הפעילות של סניפי הבנק מיעלת את השירות ללקוחות הבנק, כי היא חוסכת זמן המתנה בסניפים.

4.5 העברות מט"ח לחו"ל

העברות מט"ח לחו"ל מתבצעות באמצעות התאגידים הבנקאיים ובנק הדואר, וכן באמצעות הגופים הכלולים תחת הכותרת "נותני שירותי מטבע", הפוזרים ברחבי הארץ²⁷. תשלומים אלה מתבצעים במערכות תשלומים/תשתיות תקשורת שונות - SWIFT, GMT (Global Money Transfers), Western Union, Money Gram, וכדומה. בחלק מהמקרים התשלום מתבצע ישירות מול נותן שירותי מטבע בחו"ל, שיש לו הסכם עם נותן שירותי המטבע בארץ. העברות כספיות אלו מאפשרות להפקיד כסף מזומן בישראל ולמשוך אותו בחו"ל.

נראה כי מרבית העברות המט"ח של העובדים הזרים מתבצעות באמצעות בנק הדואר ונותני שירותי מטבע. זאת בעיקר משום שבמוסדות אלה השירות אינו מחייב פתיחת חשבון - ולכן הוא זמין לעוברי אורח - משום שהשירות זול ומהיר מהשירות בבנקים, ומשום ששעות השירות רבות מאלו של סניפי הבנקים.

²⁷ חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000, מגדיר את נותן שירותי מטבע כמי שמספק את השירותים הבאים: המרת מטבע של מדינה אחת במטבע של מדינה אחרת; מכירה או פדיון של המחאות נוסעים בכל סוג של מטבע; קבלת נכסים פיננסיים במדינה אחת כנגד העמדת נכסים פיננסיים במדינה אחרת (נכסים פיננסיים הינם מזומן, המחאות נוסעים, צ'קים, שטרי חליפין, שטרי חוב, ניירות ערך סחירים, אשראי או פיקדונות כספיים); החלפת שטרות כסף; ניכיון צ'קים, שטרי חליפין ושטרי חוב.

4.6 מטבעות וירטואליים

מטבע דיגיטלי וירטואלי הוא מטבע שמאחוריו לא עומדת מדינה, חברה, בנק או ארגון. מדובר במטבע הקיים רק בצורת מספרים דיגיטליים, ובאמצעות קוד מוצפן ייחודי ניתן לזהות את המשתמש המחזיק בו. המטבע הווירטואלי מנסה להיות תחליף למזומן. אמצעי האחסון הוא שבבים ו/או אמצעי אחסון דיגיטליים, ואת המטבעות מייצגים "ארנקים וירטואליים", כלומר קבצים דיגיטליים המכילים רצפי מספרים מוצפנים.

כשנעשית עסקה לא נרשמים פרטי המשתמשים, אלא רק תוכן העסקאות, כלומר סכומים שעברו מחשבון לחשבון. אין בנק, אתר או שרת שבהם כל פרטי העסקאות נרשמים; במקום זאת המידע מופץ דרך רשת peer-to-peer. פירושו של דבר שכל המשתמשים הם השומרים את כל המידע על כל העסקאות המתבצעות ברשת. מדובר למעשה בקובץ שיש לו עשרות או מאות אלפי עותקים על מחשבים המכונים "צמתים" בכל העולם. הקובץ מכיל המוני רשומות (מעין בסיס נתונים), ובכל רשומה מצוינים הארנק השולח, הארנק המקבל וכמות המטבע הווירטואלי להעברה.

ארנק המשתמש לאחסון מטבע וירטואלי מורכב בעצם משני מספרים, הקשורים זה לזה באופן קריפטוגרפי (מוצפן) - מפתח פרטי ומפתח פומבי (כתובת). הכתובת משמשת לזיהוי יעד המשלוח של המטבע (ניתוב הכניסה), והמפתח משמש לאישור היציאה של המטבע. המפתח הפומבי נגזר מן המפתח הפרטי - פעולה המתבצעת על המפתח הפרטי מאפשרת מציאתו של המפתח הפומבי, אולם אין דרך לבצע את ההפך. המפתח הפומבי חשוף לכלל המשתמשים, אך בכדי לאשר פעולות ולבצע תשלום נדרשת חותמת של המפתח הפרטי המקביל. באופן זה לא ניתן לזייף פעולות, שכן רק המפתח הפרטי המקביל יכול לחתום על הפעולה, המפוענחת על ידי המפתח הפומבי.

מרבית פעולות ההמרה מתבצעות דרך זירות מסחר, המתווכות בין קונים למוכרים. לאחר ביצוע פעולת קנייה ניתן למשוך את המטבע אל ארנק המטבע הווירטואלי הפרטי. השער שבו נסחר המטבע הווירטואלי בזירת המסחר המרכזית המשמשת אותו משמש בפועל כמדד העיקרי לערך כל מטבע דיגיטלי.

למטבע הווירטואלי אין בנק מרכזי, וכסף חדש נכנס למחזור באמצעות "כרייה", פעולה ממוחשבת המתבצעת בדרך של פתרון משוואות מורכבות, שיוצרות לבסוף את הקוד הייחודי והמוצפן של כל סכום. מעבר ל"כרייה", הדרך הנפוצה ביותר לרכישת מטבעות וירטואליים היא החלפת כסף פורמלי וחוקי, למשל דולרים או שקלים, תמורת מטבע דיגיטלי באתרי בורסה דיגיטלית. סוחרים יכולים גם לבחור לקבל את המטבע הווירטואלי כאמצעי תשלום. בעוד שכל מטבע בעולם מגובה היום על ידי בנק ממשלתי, אדמות מדינה או אפילו זהב, מאחורי המטבע הווירטואלי אין שום גיבוי, והוא אינו משמש כיום הילך חוקי במדינות העולם. לא מדובר במטבע לאומי, ואין מדינה, שוק או מקום מסוים שאפשר לדעת שבו מכבדים אותו. אולם - בהדרגה - יותר ויותר בתי עסק ברחבי העולם החליטו לאמץ מטבעות וירטואליים שונים כאמצעי תשלום. נכון להיום, כמה אלפי חנויות, בתי מלון, אנשים פרטיים ונותני שירותים מקבלים מטבעות וירטואליים שונים כאמצעי תשלום. הבולט שבהם הוא הביטקוין, אולם ישנם לא מעט מטבעות וירטואליים נוספים ברחבי העולם, כגון: אורורה-קוין (AuroraCoin), לייטקוין, ריפל (Ripple), מאסטרקוין, ניימקוין, דוגיקוין, ואף הישראקוין והישראביט הישראליים. בעת השימוש במטבע הווירטואלי, הצרכן אינו נהנה מאותן ההגנות שיש לו במקרה של השקעה במוצרים פיננסיים מסורתיים. נוסף על כך, האנונימיות של מטבעות אלו הפכה אותם לפופולריים בקרב גורמים פליליים, ואם רשויות אכיפת החוק יעריכו כי הוא משמש להלבנת הון, הן יכולות לצאת לפעילות נרחבת נגדם שתוביל לצניחה של ערכם וזמינותם.

פרק ג - אספקטים מוסדיים

1. המסגרת הרגולטורית

בסיס משפטי איתן הוא חיוני לעיגון ההסדרים הקשורים בפעילות בנק ישראל ומערכות התשלומים השונות בישראל. מספר חוקים והסכמים מסדירים את פעילותן של מערכות התשלומים בישראל, ואלה מפורטים להלן.

סעיף 4 בחוק בנק ישראל, התש"ע-2010 קובע כי אחד מתפקידיו של בנק ישראל הוא "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". חוק זה מקנה לבנק ישראל את הסמכות למלא את תפקידיו במערכות התשלומים והסליקה, ביניהם הפעלת מערכות תשלומים בעלות חשיבות מערכתית ופיקוח על מערכות התשלומים.

כחלק מהרפורמה במערכות התשלומים והסליקה בישראל הוביל הבנק את חקיקתו של **חוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008**, שמטרתו להבטיח את יעילותן של מערכות התשלומים בישראל ולמזער את הסיכונים הכרוכים בהן. החוק מתייחס להסדרים הנחוצים לתפעולה התקין של מערכת תשלומים, והוא כולל בין השאר הגדרה של המונח "מערכת תשלומים", ניסוח של הקריטריונים לסופיות תשלומים במערכת והתייחסות לפשיטת רגל של משתתף במערכת. כמו כן החוק מסמיך את בנק ישראל להתקין תקנות ולפקח על מערכות התשלומים בישראל: הוא קובע באילו תנאים מערכת תשלומים תהיה נתונה לסמכות הפיקוח, אילו חובות חלות על מפעיל של מערכת כפופה לפיקוח, ומהם כלי הפיקוח העומדים לרשות בנק ישראל.

בחדש אוגוסט 2011 אישרה הכנסת את **תיקון מס' 18 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981**. במסגרת התיקון התווסף לחוק הבנקאות (רישוי) פרק שעניינו סליקת עסקאות בכרטיסי חיוב. בין השאר הפרק אוסר לעסוק בסליקה כזאת ללא רישיון סליקה מנגיד בנק ישראל. חברה שתקבל רישיון סליקה תהיה כפופה לפיקוח של בנק ישראל.

מסלוקת ניירות הערך ומסלוקת המעו"ף שייכות לבורסה לניירות ערך בע"מ, והן פועלות מכוח **חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968**, ועל פי חוקי העזר של המסלוקות. במסגרת תפקידו כמפקח על מערכות התשלומים והסליקה חתם בנק ישראל על **מזכר הבנות עם הרשות לניירות ערך**, כדי להסדיר את שיתוף הפעולה בין בנק ישראל לרשות לניירות ערך בכל הנוגע לפיקוח על מסלוקת הבורסה לניירות ערך בע"מ.

מסלוקת הבנקים מורכבת ממסלוקת הנייר (הצ'קים) וממהמסלוקה האוטומטית (מס"ב), והיא פועלת על פי **כללי המסלוקה**. כללים אלה מתעדכנים מדי פעם בפעם בהתאם להחלטות של ועד המסלוקה, הכולל נציגים מטעם התאגידים הבנקאיים, בנק הדואר ובנק ישראל.

בשנים האחרונות שוקדים בבנק ישראל על קידום החקיקה של **חוק הסליקה האלקטרונית של צ'קים, התשס"ח-2008** (המוכר גם בשם "חוק עיצור צ'קים"). החוק יאפשר לבנקים המציגים להשאיר את הצ'קים אצלם, ובמקומם להעביר אל הבנקים הנמשכים קבצים של תצלומי הצ'קים; קבצים אלה ישמשו ראיות מחייבות מבחינה משפטית ועסקית. אולם כל עוד החוק לא התקבל, תצלומי הצ'קים לא ישמשו ראיה משפטית המחליפה את הצ'ק המקורי.

חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 נחקק בישראל באוגוסט 2000, וכשנה וחצי לאחר מכן נכנסו לתוקף הפרקים המתייחסים לחובות המוטלות על גופים פיננסיים. בתקופה זו פרסם נגיד בנק ישראל גם הוראה האוסרת הלבנת הון, וזו מציבה לתאגידים הבנקאיים דרישות בעניין זיהוי לקוחות, שמירת

רשומות ודיווח לרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור. בתחילת 2005 נכנס לתוקף חוק איסור מימון טרור, התשס"ה-2005, ובמקביל לכך שינו את ההנחיות למערכת הבנקאית הישראלית כדי לכלול בהן אמצעים למלחמה במימון טרור. צעדים נוספים במלחמה זו ננקטו בנובמבר 2006: הכנסת אישרה תקנות המתייחסות לאיסור על מימון טרור. כל העת בוחנים בישראל מהלכים חדשים לצורך המלחמה בהלבנת הון ובמימון טרור, וכן שוקלים מחדש - או מעדכנים - מהלכים קיימים בהתאם להתפתחויות; זאת במטרה לספק פתרונות להתמודדות עם העלייה ברמת התחכום של הפשיעה בתחום. המהלכים כוללים שינויים בחקיקה ועדכון תקנות כדי להעלות את הדרישות בנושא ניהול הסיכונים (לרבות דרישות מיוחדות הנוגעות לשימוש בכרטיסי חיוב לשם עסקאות בלתי חוקיות באמצעות האינטרנט).

במארכ 2011 אישרה הכנסת את תיקון מס' 3 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק ביעוץ פנסיוני ובשיווק פנסיוני), התשע"א-2011. התיקון מסדיר את הקמתה והפעלתה של מערכת סליקה פנסיונית וכן את התנאים והשירותים שיינתנו בה.

נוסף על תיקוני החקיקה חתם בנק ישראל על מספר הסכמים ומזכרי הבנות עם גופים הפועלים במערכות התשלומים והסליקה בישראל. לקראת הפעלת מערכת זה"ב, וכדי להסדיר את מערכת היחסים עם הגופים הפועלים במערכת, חתם בנק ישראל על הסכמים עם התאגידים הבנקאיים, מס"ב ומסלקות הבורסה לניירות ערך. הסכמים אלה כוללים את כללי מערכת זה"ב, המעגנים את הכללים וההסדרים לפעילותה של מערכת זה"ב.

2. מתווכים פיננסיים

הגופים המספקים שירותים במסגרת מערכות התשלומים והסליקה הם:

תאגידים בנקאיים - בישראל פועלים 21 תאגידים בנקאיים, משלושה סוגים²⁸: תאגידים בנקאיים, בנקי חוץ וחברות שירותים משותפות. התאגידים הבנקאיים מספקים מיגוון רחב של שירותים בנקאיים, וכן משתתפים במערכות הסליקה השונות. התאגידים הבנקאיים כפופים לפיקוח של חטיבת הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל.

בנק הדואר - חברה בת של דואר ישראל, תאגיד בבעלות ממשלתית מלאה. הבנק מספק שירותים פיננסיים מגוונים ללקוחות עסקיים, לגופי ממשלה ולכלל הציבור באמצעות סניפים הפרושים ברחבי הארץ. על פי חוק הדואר, התשמ"ו-1986, הבנק אינו רשאי לנהל פיקדונות ולספק ללקוחותיו אשראי (משום שהוא אינו רשאי לשלם ולגבות ריבית). בנק הדואר נמצא בבעלות ממשלתית, כפוף לפיקוח של משרד התקשורת ומשתתף במערכות התשלומים השונות, לרבות מערכת זה"ב.

בנקים ברשות הפלסטינית - במסלכת הבנקים חברים 15 בנקים הפועלים בתחומי הרשות הפלסטינית, ולקוחותיהם משתמשים בצ'קים במטבע ישראלי בתחומי הרשות. בנקים אלה מיוצגים במסלכת הבנקים על ידי תאגידים בנקאיים ישראליים.

²⁸ הפיקוח על הבנקים מתייחס גם לקטגוריה נוספת, "מוסדות כספיים", וקטגוריה זו כוללת מוסד אחד: "חסך" - קופת חיסכון לחינוך.

חברות לברטיסי אשראי - בישראל פועלות שלוש חברות גדולות לברטיסי אשראי²⁹, והן מנפיקות חמישה מותגים מקומיים ובין-לאומיים³⁰. החברות מנפיקות כרטיסי חיוב בנקאיים וחוץ-בנקאיים. נוסף על כך הן מציעות ללקוחותיהן פתרונות אשראי מגוונים.

3. תפקידי בנק ישראל

3.1 תפקידי בנק ישראל כבנק מרכזי

חוק בנק ישראל מפרט את תפקידי של הבנק, בכללם:

לנהל את המדיניות המוניטרית - במטרה לשמור על יציבות מחירים, התומכת בצמיחה כלכלית. יציבות מחירים מוגדרת באמצעות יעדי אינפלציה גמישים, שהממשלה קובעת במסגרת מדיניותה הכלכלית.

להחזיק את יתרות מטבע החוץ של המדינה ולנהל אותן - היתרות משמשות בעיקר למכירת מטבע חוץ לממשלה לצורך מילוי חובותיה, וכן כדי להקטין את ההסתברות למשבר בשוק מטבע החוץ בישראל ולשפר את מעמדה של ישראל בסביבה הפיננסית הבין-לאומית.

לשמש בנקאי של הממשלה ושל התאגידים הבנקאיים - לנהל את חשבונותיה של הממשלה בשקלים ובמטבע חוץ ולספק לה שירותים בנקאיים, כגון ביצוע תקבולים ותשלומים בגין הפעילות של משרדי הממשלה ושל יחידות הסמך שלה, חישובי ריבית בגין הפעילות הנושאת ריבית בחשבונותיה, והפקת דפי חשבון יומיים ואישורי יתרות.

בנק ישראל משמש גם בנקאי של התאגידים הבנקאיים. במסגרת תפקידו זה הוא מנהל עבור התאגידים הבנקאיים פיקדונות, בשקלים ובדולרים, מסוגים שונים: פיקדונות מכוח הוראות הנזילות ופיקדונות של עודפי הכספים אשר ברשותם, שהם מפקידים מיוזמתם. חשבונות העו"ש של הבנקים בבנק ישראל משמשים אותם לצורך ניהול הנזילות התוך-יומית והבין-יומית. נוסף על כך בנק ישראל מעניק לבנקים הלוואות במכרזים יומיים, הלוואות בין-יומיות ושירותי סליקה של עסקות שקל-דולר. **להנפיק מטבע³¹**, להסדיר את מערכת המזומנים במשק ולכוון אותה - להבטיח למשק אספקת מזומנים סדירה בהתאם לביקוש להם ולהיצעם.

לקיים את הפיקוח על מערכת הבנקאות ואת אסדרתה - זאת לנוכח תפקידיה החיוניים של מערכת הבנקאות וההכרה שכשל במערכת זו עלול לפגוע קשות בתפקודו של המשק. עם תפקידו של הפיקוח על הבנקים נמנים פיקוח על יציבות התאגידים הבנקאיים כדי להגן על כספי המפקידים ושמירה על הניהול התקין של התאגידים הבנקאיים ועל הגינות היחסים העסקיים שבין הבנקים ללקוחותיהם.

²⁹ "לאומי קארד", "ישראלברט" ו"ב.א.ל".

³⁰ "ויזה", "מאסטרקארד", "אמריקן אקספרס", "דיינרס" ו"ישראלברט" (המותג המקומי היחיד). לחלק מהמותגים יש יותר ממפעילה אחת, לדוגמה: את המותג הבין-לאומי "ויזה" מפעילות בישראל כל שלוש החברות.

³¹ שטרי כסף, מעות, מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים.

3.2 תפקידי בנק ישראל בתחום מערכות התשלומים, הסליקה ואמצעי התשלום

חוק בנק ישראל קובע כי נוסף על התפקידים שפורטו לעיל מתפקידו של הבנק המרכזי "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". לשם כך הבנק פועל לקידום הבטיחות, היעילות והאמינות של מערכות התשלומים והסליקה ונוקט אמצעים להפחתת הסיכונים הכרוכים בסליקה, בכלל זה:

3.2.1 הפעלת מערכות תשלומים קריטיות

בנק ישראל מפעיל את מערכת זה"ב ומסלקת הנייר ומשתתף במערכות התשלומים השונות לצורך ביצוע תשלומים. פעולות אלה דורשות קישורים אלקטרוניים למוסדות פיננסיים בארץ ובח"ל, והקישורים נוצרים באמצעות ממשקי תקשורת שונים ויישומים מתאימים, ביניהם שב"א, "כספת" ו-SWIFT.

3.2.2 הטמעת שיפורים וקידום רפורמות במערך התשלומים בישראל

(1) הרחבת השימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים בידי כל קבוצות היעד, תוך כדי קביעת קווים מנחים לעידוד השימוש בהם; הפחתת השימוש באמצעי תשלום מבוססי נייר וקידום חלופות אלקטרוניות; ביסוס המסגרת המשפטית התומכת, לרבות קבלת קבצים אלקטרוניים כראיה משפטית; (2) קביעת כללים לפעילות במערכות התשלומים ואכיפתם; (3) ייזום רפורמות לצורך התייעלות והתאמה לתקנים בין-לאומיים.

3.2.3 פיקוח על מערכות התשלומים

ההכרה בחשיבותן של מערכות התשלומים והסליקה ובגודל הסיכונים הכרוכים בהן הניעה בנקים מרכזיים בעולם - ובתוכם בנק ישראל - להקים מערך שמפקח על פעילותן של מערכות התשלומים והסליקה.

חוק מערכות התשלומים מעגן את סמכותו של בנק ישראל לפקח על מערכות התשלומים. הוראות החוק קובעות בין היתר את התנאים והשיקולים להכרזה על מערכת תשלומים כמערכת מבוקרת, או כמערכת מבוקרת מיועדת, שתהיה כפופה לסמכות הפיקוח; את הכללים העומדים לרשות בנק ישראל ליישום סמכותו זו; ואת החובות החלות על מפעיל מערכת. על פי החוק בנק ישראל רשאי לדרוש ממערכות התשלומים מידע ולהורות להן לשנות את אופן פעילותן. עד כה הכריז הנגיד על מערכת זה"ב ועל בנק ה-CLS כמערכות תשלומים מבוקרות מיועדות, הכפופות לסמכות הפיקוח של בנק ישראל וביולי 2013 בנק ישראל הכריז על מערכות תשלומים כעל מערכות מבוקרות לפי חוק מערכות תשלומים: "זיכויים חיובים והעברות תשלומים", המופעלת בידי מס"ב; ומערכות "שירותים בכרטיסי חיוב" ו"מכשירי בנק אוטומטיים", המופעלות בידי חברת שב"א.

תפקידו המרכזי של הפיקוח על מערכות התשלומים הוא להסדיר את פעילותן של מערכות התשלומים והסליקה שהוכרוזו כמערכות מבוקרות או מבוקרות מיועדות, כדי להבטיח את יעילותן

ויציבותן. תפקיד זה כולל זיהוי של הסיכונים הגלומים בפעילותן של מערכות התשלומים ונקיטת צעדים לסילוקם או לשליטה בהם. נוסף על כך יבחן הפיקוח כיצד מערכות התשלומים עומדות בעקרונות הבין-לאומיים לפיקוח על פעילותן של התשתיות הפיננסיות, ה-PFMI³². עקרונות אלו כוללים התייחסות למיגוון היבטים - ביניהם היבטים ארגוניים כלליים כגון בסיס משפטי וממשל תאגידי (governance); ניהול סיכונים אשראי וסליקה; סיכונים נזילות; התנהלות המערכת במצב של כשל; סיכון עסקי; סיכון תפעולי; נגישות המערכת; יעילות ושקיפות.

4. גופים ציבוריים ופרטיים בתחום התשלומים והסליקה

המועצה למערכות תשלומים וסליקה הוקמה בשנת 2009 כדי לקדם את יעילותן ויציבותן של מערכות התשלומים בישראל. בראש המועצה עומד מנכ"ל בנק ישראל, ועם חבריה נמנים נציגים של הגופים השונים הפועלים במערך התשלומים בישראל, ביניהם בנק ישראל, התאגידים הבנקאיים ומערכות התשלומים. נוסף על אלה חברים במועצה שלושה נציגים של גופים רלוונטיים.

מסלקת הבנקים כוללת את מסלקת הנייר (הצ'קים) ואת מס"ב. מנהל אותה ועד מסלקת הבנקים ובו נציגים מבנק ישראל ומהמערכת הבנקאית. תפקידו העיקרי של ועד המסלקה הוא להסדיר את תהליכי הסליקה בין הבנקים, ולשם מילוי תפקידו זה הוא ניסח את כללי המסלקה.

מסלקת הנייר (הצ'קים) מופעלת על ידי בנק ישראל ומטפלת בצ'קים ובשוברים ידניים. מס"ב היא חברת שירותים משותפת בבעלות חמשת הבנקים הגדולים בישראל. זוהי מערכת אלקטרונית המעבירה תנועות בין-בנקאיות בשקלים שאינן סופיות בזמן אמת, כגון הרשאות לחיוב חשבון (חיובים ישירים), תשלומי משכורות (זיכויים ישירים) ותשלומי מסים. החברה פועלת משנת 1984 ומספקת שירותים לכל התאגידים הבנקאיים וכן ללקוחות עסקיים.

הבורסה לניירות ערך בתל אביב בע"מ היא חברה פרטית שבנקים וברוקרים הקימו בשנת 1953. הבורסה מפעילה מערכות מסחר ממוחשבות בכל ניירות הערך הנסחרים: מניות, בני המרה, אג"ח, מק"ם, תעודות סל, תעודות בחסר ואופציות. הבורסה מפעילה שתי מסלקות - מסלקת ניירות הערך, המבצעת את סליקת המסחר בניירות ערך, ומסלקת מעו"ף בע"מ, המבצעת את הסליקה של שוק הנגזרים.

שב"א (שירותי בנק אוטומטיים) היא חברה בע"מ שהוקמה בשנת 1979 ונמצאת בבעלותם של ארבעת הבנקים הגדולים בישראל. החברה היא חברה פרטית הפועלת כחברת שירותים משותפת, כהגדרתה בסעיף 23 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981. שב"א פועלת בהתאם לרישיון ולהיתרי פעילות שקבלה מבנק ישראל, ובהתאם לפטור מאישור הסדר כובל, שקיבלה מרשות ההגבלים העסקיים. החברה מספקת שירותים למוסדות פיננסיים שונים - בנקים, מוסדות כספיים וחברות לכרטיסי אשראי. החברה פועלת במספר תחומים: ניהול ותפעול מערכת המיתוג הבין-בנקאית - רשת ה-ATM (משיכות מזומנים); ניהול ותפעול של רשת כרטיסי האשראי הארצית - מערכת "אשראית" (עסקאות בכרטיסי חיוב); ממשק סליקה; מערכת מכרזי

³² PMFI, Principles for Financial Market Infrastructures. המסמך התפרסם ב-2012 והוא מופיע בכתובת: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>. נוסף על ההיבטים שפורטו, המסמך מרחיב את תחומי האחריות של הגופים המפקחים (הבנק המרכזי, המפקחים על השוק הפיננסי ורשויות פיקוח אחרות) בבואם ליישם את העקרונות הנוגעים לרגולציה, לפיקוח ולבקרה על התשתיות הפיננסיות.

בנק ישראל. החברה מפעילה שתי מערכות תשלומים³³ שהוכרו כמערכות מפקחות ומבוררות.

הרשות לניירות ערך הוקמה על פי חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968, ותפקידה לשמור על האינטרסים של ציבור המשקיעים בניירות ערך. הרשות מטפלת, בין היתר, בתחומים הבאים: פרסום תשקיפי תאגידים וקרנות נאמנות; בדיקה של דוחות שמגישים גופים מדווחים; הסדרת הפעילות של ענף קרנות הנאמנות ופיקוח עליו; רישוי של מנהלי תיקים, יועצי השקעות ומשווקי השקעות, הסדרת פעילותם ופיקוח עליהם. מאז שנחקק חוק מערכות התשלומים הרשות מפקחת גם על מסלקות הבורסה. בנק ישראל והרשות לניירות ערך משתפים פעולה בכל הנוגע לפיקוח על מסלקות הבורסה, וזאת על פי מזכר ההבנות שנחתם ביניהם בשנת 2009.

איגוד הבנקים נוסד בשנת 1959 כארגון גג לכל התאגידים הבנקאיים בישראל. המגזר הבנקאי הקים אותו כדי שיסייע לקיים דיאלוג אפקטיבי עם זרועות השלטון ועם הסביבה הציבורית והפרטית בנושאים כלל-מערכתיים; זאת בעיקר במטרה לקדם את ענייניו של מגזר זה. פעילות הארגון מתמקדת בתחומי ההסדרה והכלכלה ובייצוג הבנקים בפני מוסדות השלטון, ובמקביל לכך הוא עוסק בהסברה ובמחקר בתחום הבנקאות. האיגוד מייצג גם את המגזר הבנקאי בלשכת התיאום של הארגונים הכלכליים ובפורומים בין-לאומיים מקבילים. האיגוד מונה 18 חברים, ביניהם בנקים מסחריים ובנקים זרים.

פרק ד - מערכות התשלומים והסליקה

1. התשתית הקיימת

התשתית הפיננסית בישראל מורכבת ממערכות תשלומים וסליקה בין-בנקאיות, המשמשות להעברה ולסליקה של תשלומים, אמצעים לביצוע תשלומים, משתתפים ומערכות תקשורת. בישראל פועלות שש מערכות של תשלומים וסליקה: (א) מערכת זה"ב (זיכויים והעברות בזמן אמת, מערכת מסוג RTGS³⁴); מערכת זו משמשת סולק סופי לכל מערכות התשלומים והסליקה בישראל. (ב) מסלקת הנייר (מסלקת הצ'קים); זו מטפלת בצ'קים ובשוברים ידניים. (ג) מס"ב (מרכז סליקה בנקאי). זוהי מערכת אלקטרונית המעבירה תנועות בין-בנקאיות בשקלים שאינן סופיות בזמן אמת, כגון הרשאות לחיוב חשבון, תשלומי משכורות, ותשלומי מסים. (ד) שב"א (שירותי בנק אוטומטיים); חברה זו עוסקת באיסוף של העסקות המתבצעות בישראל בכרטיסי חיוב, באישורן ובעיבודן, וכן במיתוג הרשתות של מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים. (ה) מסלקות הבורסה (מסלקת ניירות הערך ומסלקת מעו"ף); אלה סולקות את תוצאות המסחר בבורסה. (ו) המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה (CLS³⁵); השקל הצטרף אליה בשנת 2008, והודות לכך גורמים פיננסיים בישראל יכולים לבצע בבטחה עסקות המרה עם גופים פיננסיים זרים.

³³ מערכות "שירותים בכרטיסי חיוב" ו"מכשירי בנק אוטומטיים".

³⁴ Real Time Gross Settlement.

³⁵ Continuous Linked Settlement.

המשתתפים במערכות התשלומים הם התאגידים הבנקאיים, בנק הדואר, בנק ישראל, גופים פיננסיים, הממשלה, וכן הציבור הרחב, והם עושים שימוש באמצעי תשלום מגוונים, כגון מזומן, תשלומים אלקטרוניים (זיכויים/חיובים), צ'קים ושוברים מבוססי נייר, כרטיסי חיוב, תשלומים באינטרנט, העברות לחו"ל והמרות מט"ח-ש"ח.

2. מערכת זה"ב

זה"ב היא מערכת מתקדמת לסליקה יעילה ואמינה של התשלומים השקליים במשק, בזמן אמת ובאופן סופי, והיא משמשת סולק סופי של כלל מערכות התשלומים בישראל. המערכת מבטיחה למשתמשים בה ביצוע מהיר ובטוח של תשלומים. פעולת הסליקה מתבצעת בתוך דקות ספורות; לאחר השלמתה אי אפשר לבטלה, ומקבל התשלום יכול לעשות בכספי ההעברה שימוש מיידי, בלי להיחשף לסיכונים. המערכת החלה לפעול ביולי 2007, והיא מופעלת על ידי בנק ישראל.

מערכת זה"ב מצמצמת במידה ניכרת את הסיכונים הכרוכים בפעילות של מערכות התשלומים - הן את סיכוני האשראי והנזילות והן את התלות של כל משתתף ביתר המשתתפים בסליקה - ובכך מפחיתה משמעותית את הסיכון המערכתי. מערכת זה"ב מאפשרת לבצע עסקאות בבטחה וללא סיכוני סליקה גם בתקופה של אי-ודאות פיננסית.

המערכת מאפשרת לבנק ישראל לבחון בזמן אמת אינדיקטורים פיננסיים המעידים על מצב הנזילות של הבנקים, ובכך היא מסייעת לשמור על היציבות של המשתתפים במערכת ושל המערכת הפיננסית במשק.

עקרונות מערכת זה"ב

זה"ב היא מערכת סליקה במטבע אחד - השקל החדש - והיא מאפשרת לבצע עסקאות של ניירות ערך כנגד תשלום (DVP, Delivery Versus Payment) ושל תשלום כנגד תשלום (PVP, payment Versus Payment). הסליקה בזה"ב מתבצעת בזמן אמת במהלך שעות הפעילות של המערכת (שהותאמו לשעות של יום העסקים הבנקאי): בימי חול המערכת פתוחה בין השעות 7:45 בבוקר ו-18:30 בערב, ובימי שישי וערבי חג - בין השעות 7:45 בבוקר ו-14:00 בצהריים. כל הוראת תשלום נסלקת בנפרד, ואין מקוויים בין תנועות החובה והזכות של הבנק השולח.

הפעילות בזה"ב מתנהלת באמצעות חשבון סליקה שמגדירים לכל משתתף בסליקה. חשבון זה כולל חשבון עו"ש וחשבון אשראי תוך-יומי, שאליו בנק ישראל מעביר בעת הצורך אשראי תוך-יומי כנגד ביטחונות. מערכת זה"ב מנהלת את הוראות התשלום המגיעות אליה לפי סדר הגעתן - כלומר ראשון נכנס ראשון יוצא (FIFO, First-In-First-Out) - אולם מאפשרת למשתתף לקבוע סדר עדיפויות להוראות התשלום השונות שלו, בהתאם לחשיבותן ודחיפותן. אם לבנק השולח אין יתרה מספקת בחשבונו בבנק ישראל, מעבירים את הוראת התשלום להמתנה בתור עד לאספקת יתרה מתאימה. את התנועות הממתנות בתור ממיינים לפי סדר העדיפויות שקבע המשתתף, ובתוך כל רמת עדיפות - לפי FIFO.

מערכת זה"ב עומדת בדרישות המחמירות של הרשות הממלכתית לאבטחת מידע בישראל, הודות לשימוש בתקן הבין-לאומי לזיהוי חשבונות בנק (IBAN, International Bank Account Number).

במערכת זה"ב מתבצעות תנועות משני סוגים

תנועות דו-צדדיות - הוראות לחיוב חשבונו של המשתתף השולח ולזיכוי חשבונו של משתתף אחר. התנועות מתבצעות בין לקוחות הבנקים, בין הבנקים המשתתפים בסליקה וכן בין המשתתפים בסליקה ובנק ישראל (מתן אשראי לבנקים, פיקדונות של הבנקים בבנק ישראל, משיכת מזומנים מבנק ישראל ועוד). הוראות התשלום הדו-צדדיות מתקבלות במערכת ברציפות במהלך כל שעות פעילותה.

תנועות רב-צדדיות - הוראות שמתבצעות בו-זמנית בין מספר משתתפים ומורכבות ממספר חיובים וממספר זיכויים. בתנועות אלה נסלקות התוצאות נטו של מערכות התשלומים האחרות (מס"ב, מסלקת הנייר והבורסה), וכן הוראות של בנק ישראל. הוראות מסוג זה נסלקות במהלך היום בפרקי זמן מוגדרים מראש, והן מקבלות עדיפות על פני הוראות תשלום דו-צדדיות.

המשתתפים במערכת זה"ב

המשתתפים במערכת זה"ב הם כל התאגידים הבנקאיים בישראל, בנק הדואר, בנק ה-CLS, המסלקות (מס"ב, מסלקות הבורסה ומסלקת הנייר) ובנק ישראל. המשתתפים המחזיקים במערכת חשבון סליקה ונחשבים למשתתפים בסליקה הם התאגידים הבנקאיים, ה-CLS, בנק הדואר ובנק ישראל. משתתפים אלה, כמו מערכות התשלומים, רשאים לשלוח הוראות תשלום לסליקה במערכת זה"ב. ישנם שני סוגים של משתתפים בסליקה: משתתף מקוון (on line) - מקושר ישירות למערכת ויכול לשלוח ולקבל הוראות תשלום; משתתף בלתי מקוון (off line) - אינו מקושר ישירות למערכת, ולצורך העברה וקבלה של הוראות תשלום הוא נעזר במשתתף מקוון כמקשר. נכון לסוף שנת 2013 השתתפו במערכת 18 משתתפים מקוונים ו-3 משתתפים בלתי מקוונים.

ההיבט התפעולי במערכת זה"ב

הסליקה הדו-צדדית במערכת זה"ב מתבצעת לאורך כל יום העבודה, בזמן אמת. עם קבלת ההוראה מהלקוח סניף הבנק שלו משגר הוראת תשלום למערכת מרכזית בבנק, ומשם מעבירים את ההוראה ישירות למערכת זה"ב בבנק ישראל. אם לבנק השולח יש יתרה מספיקה בחשבונו בבנק ישראל, פעולת הסליקה מתבצעת מייד: המערכת מחייבת את חשבונו של הבנק השולח ומוזכה את חשבונו של הבנק המקבל. פעולות החיוב והזיכוי הן סופיות, ואי אפשר לבטלן.

מערכת זה"ב מנהלת את חשבונות הסליקה של המשתתפים בסליקה. יתרת חשבון הסליקה של משתתף כוללת את יתרת חשבון העו"ש שבו מבצעים את סליקת התשלומים ואת יתרת חשבונות האשראי התוך-יומי של המשתתף. חשבונות האשראי התוך-יומיים כוללים אשראי תוך-יומי שבנק ישראל נותן למשתתף כנגד ביטחונות, המופקדים בחשבון בנק ישראל בבורסה, וכנגד פיקדונות (בש"ח ובדולרים) שהמשתתף מחזיק בבנק ישראל. החל מסוף 2010 בנק ישראל מעניק אשראי למשתתפי זה"ב גם כנגד ניירות ערך זרים.

נוסף על חשבון הסליקה יש לכל משתתף חשבונות רזרבה, השומרים נזילות עבור התנועות הרב-צדדיות של מסלקת הנייר, מס"ב ומסלקות הבורסה. הוראות התשלום שהמסלקות שולחות נסלקות

בפרקי זמן קבועים מראש המכונים "חלונות סליקה". במהלך יום עסקים רגיל ישנם שישה חלונות סליקה, מתוכם שלושה למסלקות הבורסה³⁶, שניים למס"ב ואחד למסלקת הנייר.

ניהול נזילות תוך-יומית במערכת זה"ב

שיטת הסליקה במערכת זה"ב מחייבת את הבנקים לערוך ניהול תוך-יומי של הנזילות בחשבונותיהם. נזילות הבנק צריכה להספיק לסליקה מיידית של כל הוראות התשלום המגיעות אל המערכת, לאורך כל שעות פעילותה. בנק ישראל מעמיד לרשות הבנקים המשתתפים בסליקה אשראי תוך-יומי, והם יכולים לנצל אותו על פי צורכיהם לאורך כל שעות הפעילות של המערכת. הבנקים מקבלים את האשראי התוך-יומי ללא ריבית, כנגד ביטחונות מלאים ולמשך יום הפעילות בלבד, ועליהם לפרוע אותו עד לשעת הסגירה של מערכת זה"ב.

הביטחונות הנידונים הם איגרות חוב ממשלתיות, פיקדונות של הבנקים בבנק ישראל - בש"ח ובדולר - וכן פיקדונות בניירות ערך זרים. הבורסה לניירות ערך פיתחה עבור בנק ישראל מערכת ייחודית לניהול הביטחונות שיתקבלו כנגד האשראי התוך-יומי (ICS, Intraday Credit System). משתתפי המערכת יכולים לשנות את היקף האשראי התוך-יומי המוזרם לחשבונם במהלך היום, בהתאם להיקף הביטחונות שהם מחזיקים.

3. מסלקת הבנקים

מסלקת הבנקים קובעת את הכללים למסלקת הנייר, שבה נסלקים ממסרים מבוססי נייר (צ'קים, ממסרים ידניים ושוברי גביה), וכן את הכללים למס"ב, שבה נסלקים זיכויים וחיובים באופן אלקטרוני. את מסלקת הבנקים מנהל כאמור ועד המסלקה, גוף בן 14 חברים - מחציתם נציגי בנק ישראל ומחציתם נציגי המערכת הבנקאית - שמינה נגיד בנק ישראל או מי שהוסמך על ידו. פעילותה של מסלקת הבנקים מתנהלת על פי הסכם בין חבריה, המוכר בשם "כללי המסלקה". כללים אלה מתעדכנים מדי פעם בפעם בהתאם להחלטות שוועד המסלקה מקבל בהתכנסויות התקופתיות שהוא מקיים לשם דיון בצרכים השוטפים.

הסדר כשל בסליקה הוא הסדר בין המשתתפים במערכת תשלומים המסדיר את חלוקת ההפסדים שעלולים להיגרם בגלל כשל של משתתף במערכת; זאת בהתאם לעקרונות הליבה של הבנק להסדיר סליקה בין-לאומיים, שלפיהם סליקה של הוראות תשלום רב-צדדיות צריכה להתבצע בשעה שנקבעה לכך, ולכל המאוחר עד סוף יום הפעילות. בנק ישראל קיבל על עצמו את האחריות לתכנן ולהפעיל הסדרים להבטחת הסליקות הרב-צדדיות של מסלקת הבנקים. (נקבע הסדר נפרד לכל אחת מהמסלקות מסלקת - הנייר ומס"ב).

ההסדר קובע את חלוקת ההפסדים בין המשתתפים בסליקה, כל אחד על פי השיעור היחסי של פעילותו. ההסדר יופעל על ידי בנק ישראל במקרה שאחד המשתתפים במס"ב או במסלקת הנייר לא יעמוד בהתחייבויותיו. עיקרון זה קריטי למערכת, משום שהוא מפחית את אי-הוודאות הכרוכה בסליקה נטו, מקטין את סיכוני האשראי והנזילות במערכת ומבטיח את סליקתה של הוראת התשלום הרב-צדדית עד לסיום יום העסקים.

³⁶ בימי שישי ובערבי חגים יש לבורסה שני חלונות סליקה.

3.1 מס"ב

מס"ב היא מערכת אלקטרונית לסליקה של תנועות בין-בנקאיות בשקלים, אשר אינן מבוססות על מסמכי נייר - הרשאות לחיוב חשבון, תשלומי משכורות ומסים. את התנועות מעבירים אליה הבנקים והארגונים הרשאים לשלוח הוראות תשלום ישירות.

עקרונות מס"ב

במס"ב מתבצעות הוראות משני סוגים: זיכויים ישירים - תשלומים שמקורם בארגונים (כולל הממשלה), ואשר מהותם היא משכורות, תשלומים לספקים, תשלומי מסים ואחרים; וכן תשלומים שמקורם בבנקים, המבטאים פעילות של לקוחות. חיובים ישירים - חיובים שמקורם בארגונים (הוראות קבע לחיוב חשבון).

הוראות החיוב והזיכוי נסלקות בתום יום ההעברה לפי ערך אותו היום (T). ההעברות הבין-בנקאיות - כלומר ההתחשבות בין הבנקים בגין ההוראות שהועברו במס"ב - עוברות לסליקה במערכת זה"ב ביום העסקים שלאחר יום ההעברה (T+1). הוראות תשלום מתקבלות במס"ב לאורך כל יום העבודה. הוראות התשלום הנסלקות במס"ב אינן סופיות, משום שהמוטב רשאי להחזיר את הזיכוי בתוך 2 ימי עסקים, והמחויב רשאי להחזיר את החיוב בתוך 5 ימי עסקים. הוראות תשלום מוחזרות מקבלות את הערך של יום הצגתן.

המשתתפים במס"ב

המשתתפים במס"ב הם כל הארגונים הרשאים לשלוח הוראות תשלום למערכת. במס"ב מספר המשתתפים, נכון לדצמבר 2013, הינו 25,395 ארגונים, בתוכם תאגידים בנקאיים, בנק הדואר, משרדי הממשלה ומוסדות ציבור, וכן ארגוני סליקה אחרים דוגמת חברות כרטיסי האשראי. כל המשתתפים במס"ב הם משתתפים ישירים, כלומר מייצגים את עצמם.

ההיבט התפעולי במס"ב

המשתתפים מעבירים למס"ב את הוראות התשלום במהלך יום העסקים, באמצעות קובצי אצווה. ועד המסלקה קבע את טווחי הזמן שבהם ניתן לשלוח למס"ב קבצים שנועדו לעיבוד באותו יום. עם קבלת הקבצים מתבצע במס"ב תהליך קדם-סליקה - חישוב ההתחייבויות ההדדיות של הבנקים המשתתפים ויצירת קובץ הנטו המיועד לסליקה הסופית במערכת זה"ב. יש לציין כי עוד לפני ששולחים את סכום הנטו הסופי למערכת זה"ב מעבירים לבנקים חישובי ביניים שמס"ב עורכת מעת לעת במהלך יום העסקים, וזאת כדי לאפשר להם להכין בעוד מועד את הנזילות הדרושה לסליקה במערכת זה"ב.

במערכת זה"ב שני חלונות סליקה עבור מס"ב - הראשון בתחילת יום העסקים (בשעה 10:00), והשני לקראת סוף היום (בשעה 18:00 בימים א' עד ה' וב-13:30 בימי ו' ובערבי חגים).

3.2 מסלוקת הנייר (מסלוקת הצ'קים)

מסלוקת הנייר סולקת את הממסרים הניתנים על גבי נייר. הממסרים שהבנקים מציגים במסלוקת הנייר הם בעיקר צ'קים, וכיום מציגים ומחזירים אותם רק בשיטה אלקטרונית. נוסף על כך מציגים במסלוקת ממסרים ידניים (זיכויים וחיובים בלתי ממוגנטים ושוברי גבייה ממוגנטים), המכונים גם שוברים. במהלך השנים האחרונות קידמו בבנק ישראל מספר תהליכים הנוגעים למסלוקת הנייר. בין היתר כתבו טיוטה לחוק הסליקה האלקטרונית של צ'קים, החלו בהדמיה (imaging) של צ'קים, נקטו צעדים לקראת הפחתה של מספר הממסרים הידניים וקבעו תקן לצ'ק האחיד.

המשתתפים במסלוקת הנייר

מסלוקת הנייר מונה 35 חברים. חברי המסלוקה הם התאגידיים הבנקאיים, בנק הדואר ובנק ישראל. חלקם פועלים במסלוקה ישירות, ואת השאר מייצגים בנקים אחרים. בסליקת הממסרים האלקטרוניים פועלים 8 בנקים במעמד של משתתפים ישירים ו-27 במעמד של מיוצגים, ש-15 מתוכם נמצאים בתחום הרשות הפלסטינית. בסליקת הממסרים הידניים משתתפים 12 בנקים באופן ישיר ו-23 כמיוצגים, ש-15 מתוכם נמצאים בתחום הרשות הפלסטינית. הבנקים הפועלים ברשות הפלסטינית מיוצגים על ידי שלושה מהתאגידיים הבנקאיים בישראל³⁷. פעילות בנק ישראל במסלוקת הנייר מתבטאת בשני תפקידים - כחבר המסלוקה וכמפעיל שלה.

תהליך הסליקה במסלוקת הנייר

עם סגירת יום העסקים, בשעה 18:30, אוספים התאגידיים הבנקאיים את כל הממסרים הידניים (מרביתם צ'קים) שהלקוחות הפקידו בסניפים במהלך אותו יום. במקביל הבנקים מייצרים (במהלך היום או בסיומו) קבצים אלקטרוניים המכילים מידע על הממסרים שהופקדו באותו יום. בסוף היום שולח כל בנק את הקבצים לחברי המסלוקה האחרים, וכן שולח למסלוקה קובץ מסכם המציג את סך הזיכוי לחשבונו כנגד חיובים של הבנקים האחרים. המסלוקה מבצעת עיבוד נטו ומייצרת תנועה רב-צדדית; תנועה זו נשלחת לסליקה במערכת זה"ב בבוקר המחרת (T+1), בחלון הסליקה של מסלוקת הנייר, אשר נפתח בשעה 09:30. בלילה מתקיימים מושבי הסליקה - פגישות שבמהלכן נציגי הבנקים מעבירים את הצ'קים והממסרים הידניים מהבנקים הגובים³⁸ לבנקים המשלמים.

תהליך זה מאפשר ללקוחות הבנקים ליהנות מההפרש בין הערך השוטף של יום ההפקדה (יום הערך T) לבין הערך של היום שבו הסליקה הכספית בין הבנקים נרשמת במערכת זה"ב, דהיינו יום העסקים הבא (יום הערך T+1). מאחר שיש הפרש של יום עסקים אחד בין יום הערך שנרשם ללקוח ליום הערך שנרשם לבנק, עורך בנק ישראל התחשבות ריבית בין הבנקים בסיומו של כל חודש קלנדרי. הבנקים רשאים שלא לכבד ממסרים אלקטרוניים וידניים שהציגו להם - למשל בגלל חוסר כיסוי או טעות בפרטים - והם רשאים להחזירם ביום שלמחרת הפקדתם ולא יאוחר מ-3 ימי עסקים מיום ההפקדה.

4. מסלוקת הבורסה לניירות ערך

לבורסה לניירות ערך בתל אביב שתי מסלוקות: **מסלוקת ניירות הערך** סולקת את כל העסקאות בניירות ערך שהתבצעו בבורסה ומחוצה לה. נוסף על כך היא מספקת שירותים הקשורים בקרנות נאמנות ומשמורת ניירות ערך, וכן מבצעת תשלומי דיבידנד, ריביות ועוד. **מסלוקת מעו"ף** סולקת את האופציות והחוזים העתידיים הנסחרים בבורסה. תוצאות הסליקה הכספית נטו של מסלוקת אלה נסלקות באמצעות מערכת זה"ב.

המשתתפים במסלוקת הבורסה

בבורסה חברים בנקים וגופים שאינם בנקים, ובאמצעותם כל משקיע יכול לסחור בבורסה. המסחר מתבצע בין חברי הבורסה השונים, ואלה מעבירים לבורסה פקודות קנייה ומכירה עבור לקוחותיהם.

³⁷ "בנק הפועלים", "בנק דיסקונט" ו"בנק מרכנתיל-דיסקונט", למעט הסניפים הפועלים ברצועת עזה: "בנק הפועלים" ו"בנק דיסקונט" הפסיקו לייצג אותם בינואר 2009.

³⁸ הבנק הגובה הוא הבנק שבו מתנהל חשבונו של המוטב.

נכון לסוף שנת 2013 מנתה הבורסה 26 חברים - מתוכם 14 בנקים, בנק ישראל ו-11 חברים שאינם בנקים.

מרבית חברי הבורסה הם גם חברי מסלוקת ניירות הערך. במסלוקת ניירות הערך 19 חברים, מתוכם 11 בנקים, בנק ישראל, ו-7 גופים שאינם בנקים. במסלוקת המעו"ף חברים 9 בנקים.

מסלוקות הבורסה - עקרונות המערכת

המסחר בבורסה מתקיים בימים ראשון עד חמישי, בין השעות 09:30 עד 16:30. מסלוקות הבורסה מחשבות (כל אחת בנפרד) את סכום הנטו של כל בנק בפעילויות המסחר ובתשלומים השונים, ומעבירות את תוצאות הנטו למערכת זה"ב לשם חיוב וזיכוי של חשבונות הבנקים בבנק ישראל.

מסלוקות הבורסה מעבירות למערכת זה"ב שני סוגים של הוראות תשלום. הוראות דו-צדדיות מבטאות עסקאות מחוץ לבורסה; את התנועות האלו אפשר לסלוק במערכת זה"ב לאורך כל יום הפעילות, החל בפתחת היום לעסקים (07:45) ועד לסיום הפעילות של המסלוקות במערכת זה"ב - בשעה 19:30. הוראות רב-צדדיות משקפות את חישוב הנטו של הבנקים המשתתפים בסליקה; את ההוראות האלה סולקים בזה"ב בשלושה חלונות סליקה: בשעות 08:50, 15:45, 17:45. בימי שישי וערבי חג פועלים שני חלונות סליקה - בשעות 08:50 ו-12:30.

5. מערכת תוך-יומית לניהול ביטחונות (ICS)

כדי לספק קו אשראי תוך-יומי למשתתפים במערכת זה"ב דורש בנק ישראל ביטחונות מלאים. לכן הקימו בבורסה מערכת תוך-יומית לניהול הביטחונות (ICS). בנק ישראל מנהל את המערכת, והבורסה אחראית לתפעולה השוטף. מערכת זו מתעדכנת באופן דינמי, בהתאם ליתרת ניירות הערך המוכרים כביטחונות למתן האשראי התוך-יומי.

כאשר משתתף מעוניין לקבל מבנק ישראל אשראי תוך-יומי כנגד ביטחונות בבורסה³⁹, הוא מפקיד את הביטחונות בחשבון של בנק ישראל במערכת ICS; משביצע פעולה זו הוא זכאי לקבל בחשבונו במערכת זה"ב את האשראי התוך-יומי. סכום האשראי התוך-יומי נקבע בהתאם למקדמי הכיסוח (hair cut).

הפעולה במערכת ה-ICS מתבצעת מייד, והממשק בין הבנקים, הבורסה ומערכת זה"ב מאפשר למשתתפים לראות בזמן אמת את המידע העדכני על קווי האשראי ואת פרטי הביטחונות. תהליכים אלה עוגנו בהסכם בין בנק ישראל לבין הבורסה לניירות ערך ומשתתפי מערכת זה"ב.

6. חברות לכרטיסי אשראי

החברות לכרטיסי אשראי בישראל מנפיקות ללקוחות כרטיסי חיוב. מחזיק הכרטיס משתמש בו כאמצעי תשלום בבתי עסק, ואלה מספקים למחזיק טובין או שירותים. נוסף על כך מספקות החברות לבתי העסק שירותי סליקה של עסקאות בכרטיסי חיוב.

בישראל פועלות בתחום זה שלוש חברות: "ישראכרט", "לאומי-קארד" ו"כ.א.ל". החברות מנפיקות וסולקות מותגים מקומיים ומותגים בין-לאומיים על פי רישיונות שקיבלו מהארגונים הבין-לאומיים הרלוונטיים.

³⁹ אג"ח ממשלתיות, על פי רשימה שבנק ישראל קבע ומעדכן מפעם לפעם.

הפעילות בתחום התרחבה בשנים האחרונות בקצב ניכר, וזאת בהשפעת מספר גורמים: הנפקת כרטיסי חיוב חוץ-בנקאיים (הקשורים בדרך כלל למועדוני לקוחות); הרחבת מיגוון השירותים שמספקות החברות בתחום האשראי והמימון, באמצעות כלים המאפשרים למחזיק הכרטיס לקבוע את גובהם של סכומי החיוב ואת מועדי החיוב בהתאם לצרכיו וליכולתו; וגידול מתמשך של השימוש בכרטיסים, משום שהשימוש בהם בבתי עסק זמין ונוח ומשום שהם מאפשרים לבצע רכישות דרך האינטרנט והטלפון.

7. המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה (CLS)

הפעלת מערכת זה"ב פתחה בפני ישראל אפשרויות חדשות במישור הבין-לאומי. החשובה שבהן היא צירוף מטבע השקל למערכת CLS במאי 2008. בנק CLS החל בפעילות מסחרית בספטמבר 2002, והוא פועל כמסלקה בין-לאומית לעסקות המרה בין מטבעות. פעילותו דומה לזו של מערכת סליקה בדידה בזמן אמת (RTGS), אולם במקום פעולת סליקה במטבע יחיד, CLS מבצע בו-זמנית את פעולות הסליקה וההמרה ממטבע למטבע. את הפעילות השוטפת ב-CLS מבצעים תאגידים בנקאיים, ביניהם כאלה שביכולתם לשלוח בשם לקוחותיהם הוראות תשלום לסליקה ב-CLS. בנקים אלה מכונים "חברי מסלקה" (Settlement Members).

חבר המסלקה מספק שירותי סליקה ב-CLS ללקוחותיו - בנקים אחרים, גופים פיננסיים וחברות. בנק שברצונו להיות חבר מסלקה נדרש להחזיק במניות של CLS ולמלא דרישות תפעוליות ופיננסיות שונות. כדי לפתוח סניף בישראל דרשה CLS למנות שני חברי מסלקה וכן שלושה ספקי נזילות שתפקידם לסייע - במקרה הצורך - באספקת נזילות במטבע השקל, כפי שמוסבר להלן.

מנגנון אספקת הנזילות של CLS בנוי כך שבמקרים שאין ב-CLS נזילות מספקת לסליקת העסקאות במטבע מסוים CLS רשאי לפנות לספק הנזילות ולדרוש ממנו את הנזילות החסרה באותו מטבע, בתמורה להעברת מטבעות אחרים לחשבונו. למעשה מדובר בהתחייבות של ספק הנזילות לבצע עסקת החלף (swap) לפרק זמן של לילה אחד. בנק ישראל נערך לספק נזילות לספקי הנזילות עד לגובה הסכום ש-CLS דורש, בתנאים מסוימים. יש לציין כי מאז שמטבע השקל הצטרף לסליקה ב-CLS ועד היום, הסדר אספקת הנזילות מעולם לא הופעל.

יודגש כי ההשלכה המיידית של צירוף מטבע השקל למערכת CLS הייתה הגדרתו של בנק ה-CLS כמשתתף במערכת זה"ב; נפתח עבורו חשבון במערכת, ובאמצעותו מעבירים תשלומי CLS. זאת ועוד, בישראל פעילות ההמרה בין מטבע השקל למטבעות האחרים הנסלקים ב-CLS נעשית בעיקר ב-CLS, והדבר מפחית את סיכוני הסליקה בעסקות המרה שאינן מתבצעות במסלקת CLS.

8. שב"א (שירותי בנקים אוטומטיים)

שב"א הוקמה בשנת 1978 ונמצאת בבעלות של ארבעת הבנקים הגדולים. החברה היא חברה פרטית הפועלת כחברת שירותים משותפת, כהגדרתה בסעיף 23 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981. החברה מספקת שירותים למוסדות פיננסיים שונים: בנקים, מוסדות כספיים, חברות כרטיסי

אשראי וכדומה. החברה פועלת בהתאם לרישיון והיתרי פעילות שנתן לה בנק ישראל ובהתאם לפטור מהתנאים באישור להסדר כובל מהרשות להגבלים עסקיים⁴⁰. החברה כפופה לרגולציה של הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל בהיותה חברת שירותים משותפת. כמו כן החברה מפוקחת על ידי הפיקוח על מערכות התשלומים, וזאת מפני היותה מפעילה של מערכות תשלומים מבוקרות בהתאם לחוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008.

חברת שב"א פועלת בארבעה תחומים עיקריים:

1. ניהול ותפעול מערכת המיתוג הבין-בנקאית רשת ה-ATM (משיכות מזומנים) רשת ה-ATM היא רשת ארצית משותפת לכל הבנקים, שמאפשרת ללקוח מבנק אחד למשוך כסף מכספומט של בנק אחר באופן זהה למשיכה רגילה, מאובטח ומבוקר⁴¹. שב"א מפעילה את מתג ה-ATM ומבצעת מיתוג בין-בנקאי של כל משיכות ה-ATM של לקוח המושך כספים שלא בבנק שהנפיק את כרטיס החיוב שלו⁴². שב"א מספקת מספר שירותים במסגרת תפעול מערכת ה-ATM הארצית: (א) בדיקות לפני העברת מסר מבנק לבנק. המתג עורך מספר בדיקות, שהוגדרו על ידי המנפיק לכל סוג כרטיס. (ב) הצפנת מסר - תשדורות. המסרים העוברים במערכת עוברים בדיקת נאותות של ההצפנה במטרה לאמת ולהבטיח את סודיות ושלמות המסרים. (ג) בדיקת קוד אימות המסרים והקוד הסודי; (ד) שירות Stand-In - מתן תשובה בשם הבנקים לבקשות לאישור בהתאם לכללי החלטה ובדיקות שהוגדרו על ידי הבנקים⁴³.

2. ניהול ותפעול של רשת כרטיסי האשראי הארצית - מערכת "אשראית" (עסקאות בכרטיסי חיוב) החברה מנהלת את רשת התקשורת בין חברות כרטיסי האשראי לבין מסופי הכרטיסים בבתי העסק (POS, Point of Sale). הרשת תומכת ברוב כרטיסי החיוב בעולם: "ויזה", "מסטרקרד", "אמריקן אקספרס", "JCB", "דיסקבר" ("דיינרס") וכרטיסים פרטיים (Private Label). הרשת תומכת בכל סוגי העסקאות המבוצעות בכרטיסי חיוב⁴⁴.

במסגרת תפעול המערכת הארצית לכרטיסי אשראי מספקת שב"א מספר שירותים: אישור עסקאות - כיום כל עסקה מקומית בכרטיס חיוב עוברת דרך המערכות של שב"א. ברוב המקרים העסקה מקבלת אישור בזמן אמת. שב"א, המשמשת צומת (מתג), מקבלת בקשות מנקודות המכירה, בודקת מי הסולק של אותו בית עסק, מקשרת בין המנפיק לסולק כדי לקבל אישור לעסקה ומשיבה לגורם המבקש את התשובה שהתקבלה. בקשות לאישור עסקות תייר מועברות לסולק המתאים, והוא מעביר את הבקשה לאישורן של החברות הבין-לאומיות ("ויזה" ו"מסטרקרד"); איסוף עסקאות - בסוף כל יום (ובחלק מהמקרים מספר פעמים ביום) שולחים המסופים שבכל בית עסק את כל העסקאות שבוצעו בפועל באותו יום לשב"א. שב"א אוספת את כל העסקאות, ממיינת ומפרידה את השידורים לפי החברה הסולקת, עורכת בדיקות עבור הסולק⁴⁵ ומעבירה את העסקאות לסליקה במס"ב⁴⁶;

⁴⁰ ראה פטור הממונה מיום 20/09/2012 -

<http://www.antitrust.gov.il/item/32053/search/691373a4408b4ba8b7221c60444042f5/highlight/%d7%a9%d7%91%d7%90.aspx>

⁴¹ בעבר עסקה החברה בהפעלת מכשירי בנק אוטומטיים - ATM שבעלותה. על פי הוראה של הממונה על ההגבלים העסקיים היא מכרה את הפעילות לחברה פרטית, תהליך שהושלם בשנת 2014.

⁴² עסקות ON-US ועסקות תייר אינן עוברות דרך מתג ה-ATM של שב"א.

⁴³ שירות זה אינו אחיד בכל הבנקים, וזמינותו תלויה בהחלטה של הבנק.

⁴⁴ עסקת תייר מועברת ממערכת אשראית אל הסולק הרלוונטי לקבלת אישור דרך החברות הבינלאומיות.

⁴⁵ למשל: שלמות הנתונים, שגיאות, שידורים כפולים, הטבת מועדונים.

⁴⁶ אם בית העסק מוגדר לניכיון, המערכת מעבירה את הקובץ לחברת הניכיון ישירות.

שירות Stand-In - מתן תשובה בשם הסולק לבקשות לאישור בהתאם למיפטי הבדיקות שהוגדרו ודהרשאות שניתנו על ידי כל סולק לכל מנפיק ומתן תשובה בשם המנפיק בהתאם לפרמטרים ולבדיקות⁴⁷ שקבע; שירותים נוספים - ניהול מאגר מידע על פעילות המסופים ועל עסקאות שבוצעו בהם לטובת הסולקים ובתי העסק; ניהול ממשק מועדוני לקוחות, המטפל בהנחות שניתנות במועד התשלום בהתאם לנתונים שהתקבלו מהחברות לכרטיסי אשראי; ניהול קובץ הפרמטרים, המאפשר לחברות כרטיסי האשראי לנהל את הפרמטרים ואת הרשאות הפעולה של בתי העסק; שירותי הצפנה (ניהול המפתחות בכל POS ובדיקות ההסמכה); ניהול קובץ החסומים ושידורו למסופים.

3. ממשק סליקה

שב"א מנהלת ממשק סליקה בין חברות כרטיסי האשראי. ממשק הסליקה מרכז את הפעילות של כל סולק ומנפיק, ובסופו של התהליך מפיק דוחות סילוקין (clearing). תהליך זה מתנהל בהתאם לכללים מוגדרים ומוסכמים מראש. הממשק מנהל מאגר מידע מרכזי לצורכי בירורים ומאפשר ניהול מערכת בקרה חשבונאית פשוטה. דוחות הסילוקין מועברים למס"ב ונשלחים ממס"ב לסליקה (Settlement) במערכת זה"ב⁴⁸.

4. מערכת מכרזי בנק ישראל

שב"א מספקת את שירותי התקשורת בין התאגידים הבנקאיים המשתתפים במכרזים המוניטריים לבין בנק ישראל.

המשתתפים בשב"א

על פי חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א ורישיון הפעילות שנתן המפקח על הבנקים לשב"א, המתפעלת את מתג ה-ATM, שב"א רשאית לספק שירותי מיתוג ATM רק לגופים בנקאיים ורק עבור שירותי משיכת מזומנים. משתתף חדש שאינו תאגיד בנקאי נדרש לקבל אישור מבנק ישראל לצורך התחברותו למערכת. למתג המערכת "אשראית" ולממשק הסליקה רשאים להתחבר סולקים ומנפיקים ומחברות אליה בפועל כסולקות וכמנפיקות שלושת חברות כרטיסי האשראי ("כ.א.ל", "לאומי קארד" ו"ישראכרט").

⁴⁷ כדוגמת בדיקת שימושים, תקרות וחסומים.

⁴⁸ סליקתן של עסקות ה-ATM אינה מתבצעת בשב"א ואינה חלק מממשק הסליקה, אלא מתבצעת בממשק בילטרלי בין כל שני בנקים.

פרוטוקול

שב"א פיתחה פרוטוקול ייחודי למערך התשלומים בישראל ("אשראית 96") בהתאם לדרישותיהן של החברות לברטיסי אשראי, במטרה לאחד, לנהל ולהגדיר את אופן העבודה עם כרטיסי החיוב של החברות השונות בישראל. המסופים של בתי העסק מכילים תוכנה, שנכתבה על ידי היצרנים בהתאם למסמכי אפיון שבנתה שב"א, והשימוש בהם מתאפשר לאחר שהיא בדקה ואישרה כי התוכנה תואמת למיפרטים שנקבעו.

9. אמצעי תקשורת

הנתונים בין מערכות התשלומים עוברים באמצעות ממשקי התקשורת והיישומים הייעודיים המפורטים להלן:

SWIFT

בנק ישראל החל להשתמש ב-SWIFT בשנת 1983 כדי (א) לתת שירותים בנקאיים במט"ח לממשלה - לבצע הוראות תשלום שלה ולקבל תקבולים עבורה; (ב) לתת שירותים בנקאיים במט"ח לבנקים - לבצע העברות לחו"ל ומחול כנגד חשבונותיהם במט"ח בבנק ישראל; (ג) לשלוח הוראות ואישורים לגורמי חוץ לאחר ביצוע עסקה. החל משנת 2007, השנה שבה מערכת זה"ב החלה לפעול, ה-SWIFT משמש פלטפורמה להעברת נתונים של הוראות תשלום ומסרים אחרים בין מערכת זה"ב למשתתפיה (תאגידיים בנקאיים, בנק הדואר, CLS, הבורסה) ובין התאגידיים הבנקאיים לבין מסלקות הבורסה.

"כספת"

מערכת "כספת" מאפשרת לארגונים לנהל כספות וירטואליות כדי להעביר ביניהם מידע (קובצי נתונים) דרך האינטרנט באופן מאובטח ומוצפן: המערכת מספקת מספר שכבות של הצפנת נתונים ואבטחתם. המידע העובר ממקור השיגור לארגון היעד נשמר בתוך כספות ממוחשבות, עם הרשאות גישה ובקורות מתקדמות. כל כספת נגישה אך ורק לקבוצה מוגדרת של המשתמשים השותפים בה. משתמש במערכת רואה עם התחברותו רק את הכספות שאליהן הוא רשאי לגשת. בשנת 2003 החל שימוש ב"כספת" כדי למחשב את העברתן של הוראות תשלום ממשרד החוץ אל מחלקת מט"ח בבנק ישראל. החל מסוף 2004 מתנהלות באמצעות ה"כספת" מרבית העברות הנתונים בין התאגידיים הבנקאיים לבנק ישראל - נתונים סטטיסטיים, מסמכים חסויים, דפי חשבון לבנקים ועוד. עם הקמתה של מערכת זה"ב הורחב השימוש ב"כספת" כדי להעביר אליה הוראות תשלום ממס"ב, ממסלקת הנייר וממשרדי הממשלה.

נספח סטטיסטי: לוחות ה-BIS

מידע כללי, שטרות ומעות, מוסדות ופיקדונות

לוח 1	מידע בסיסי על המשק הישראלי
לוח 2	אמצעי התשלום שבשימוש גופים שאינם בנקים
לוח 3	אמצעי התשלום שבשימוש הבנקים
לוח 4	שטרות ומעות
לוח 5	מוסדות המציעים שירותי תשלום לגופים שאינם בנקים
לוח 6	מספר כרטיסי התשלום והמסופים
לוח 7	אינדיקטורים לשימוש במערכות תשלומים על ידי גופים שאינם בנקים: מספר התנועות
לוח 8	אינדיקטורים לשימוש במערכות תשלומים על ידי גופים שאינם בנקים: ערך התנועות

מערכות בין-בנקאיות לסליקת כספים ולהעברתם (זה"ב, מס"ב, צ'קים, SWIFT)

לוח 9	ההשתתפות במערכות בין-בנקאיות להעברת תשלומים
לוח 10	מספר התנועות במערכות תשלומים נבחרות
לוח 11	ערך התנועות במערכות תשלומים נבחרות
לוח 12	המשתתפים הישראלים ב-SWIFT
לוח 13	העברת מסרי SWIFT מאת משתתפים מקומיים ואליהם

הבורסה לניירות ערך ומסלקותיה

לוח 14	מספר המשתתפים בבורסה לניירות ערך
לוח 15	מספר ניירות הערך הרשומים בבורסה
לוח 16	שווי ההון של כלל השוק
לוח 17	מספר חברי מסלקות הבורסה
לוח 18	מספר הפעולות שנסלקו במסלקות הבורסה
לוח 19	ערך הפעולות שנסלקו במסלקות בורסה

לוח 1

מידע בסיסי על המשק הישראלי

(מחירים שוטפים, לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
1.90	8,059	7,909	7,728	7,625	7,463	7,309	האוכלוסייה הממוצעת (אלפים) ¹
13.45	1,053	928	870	814	768	726	התוצר המקומי הגולמי (מיליארדי ש"ח)
11.33	130.7	117.4	112.6	106.8	102.9	99.3	התוצר המקומי הגולמי לנפש (אלפי ש"ח)
11.10	1.82	1.63	2.17	2.66	3.91	3.8	שיעור האינפלציה השנתי (אחוזים) ²
11.10	0.15	0.14	0.18	0.22	0.32	0.31	שיעור האינפלציה הממוצע לחודש (אחוזים)
-6.97	3.47	3.73	3.821	3.549	3.775	3.802	סער החליפין של השקל מול הדולר
-6.44	3.610	3.858	3.579	3.732	3.923	3.586	סער החליפין של השקל מול הדולר, ממוצע שנתי

¹ מחושב כממוצע בין דצמבר של השנה הנוכחית לדצמבר אשתקד.

² מדד דצמבר לשנה הנוכחית לעומת מדד דצמבר לשנה הקודמת.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

לוח 2

אמצעי התשלום שבשימוש גופים שאינם בנקים

(מיליוני ש"ח, ממוצע לדצמבר)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
22.27	95,158	77,824	73,505	75,889	73,621	41,916	ערך פיקדונות העו"ש של הציבור בבנקים
15.18	145,838	126,619	116,518	114,467	109,481	71,895	היצע הכסף (M1) ¹

¹ מזומנים בידי הציבור ופיקדונות עו"ש.

המקור: בנק ישראל.

לוח 3

אמצעי התשלום בשימוש הבנקים

(מיליוני ש"ח, ממוצע יומי לדצמבר)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
-3.67	117,735	122,216	119,656	92,950	99,939	27,172	פיקדונות הבנקים בבנק ישראל ¹ מתוכם:
							חובת הנזילות ²
10.80	29,073	26,240	25,487	21,702	21,468	18,063	עתודות חופשיות
-7.62	88,662	95,976	94,169	71,248	78,471	9,109	אשראי מבנק ישראל: היקף קווי האשראי התוך-יומי ³
-7.76	98,218	106,477	105,791	86,385	93,049	29,986	אשראי בין-יומי ⁴
	0	0	0	0	16	0	אשראי ארוך טווח ⁵
	0	0	0	0	0	0	

¹ פיקדונות ער"ש ופיקדונות לזמן קצר, במטבע מקומי ובמטבע זר.

² חובת הנזילות מחושבת לפי ממוצע חודש הנזילות האחרון של השנה (המתחיל ביום חמישי האחרון של נובמבר ומסתיים ביום רביעי האחרון של דצמבר).

³ יתרות תחילת יום. מערכת הביטחונות היא דינמית ומאפשרת התאמה מיידית של היקף הביטחונות לצורכי הבנקים.

⁴ אשראי הניתן מבנק ישראל ליום עסקים אחד.

⁵ אשראי הניתן מבנק ישראל ליותר מיום עסקים אחד.

המקור: בנק ישראל.

לוח 4
שטרות ומעות
(מיליוני ש"ח, לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
5.04	57,528	54,767	48,976	44,828	41,479	34,351	סך כל השטרות והמעות במחזור ¹
4.93	55,733	53,114	47,419	43,367	40,114	33,073	סך כל השטרות במחזור מתוכם:
7.10	37,798	35,291	30,356	25,773	21,485	16,132	200 ש"ח
0.56	14,652	14,571	14,090	14,486	15,425	13,998	100 ש"ח
0.43	2,567	2,556	2,288	2,397	2,535	2,298	50 ש"ח
3.25	716	693	683	709	637	612	20 ש"ח
0.00	2	2	2	2	32	33	אחר ²
8.59	1,795	1,653	1,557	1,461	1,365	1,278	סך כל המעות במחזור מתוכן:
10.72	669	604	566	524	486	452	10 ש"ח
8.68	365	336	319	300	280	265	5 ש"ח
13.86	114	100	88	81	70	45	2 ש"ח
5.22	455	432	411	392	376	369	1 ש"ח
5.56	74	70	71	65	61	59	1/2 ש"ח
7.04	120	112	102	99	92	88	10 אגורות
14.69	6,941	6,052	5,963	6,231	5,619	4,372	המזומן שבידי הבנקים ³
3.84	50,587	48,715	43,013	38,597	35,860	29,979	המזומן שבידי הציבור

¹ ערך השטרות והמעות במחזור כולל את המזומן שבידי הציבור ובכספות הבנקים, להוציא מטבעות זיכרון ומטבעות אספנות.

² שיטרי כסף ישנים שניתן להמיר בבנק ישראל.

³ שטרות ומעות הנמצאים בכספות הבנקים המסחריים. לא כולל כסף שנמצא בידי הציבור.
המקור: בנק ישראל.

בנק ישראל

לוח 5
מוסדות המציעים שירותי תשלום לגופים שאינם בנקים
(לסוף שנה)

2013	2012	2011	2010	2009	2008	
						בנק ישראל¹
3	3	3	3	3	3	מספר הסניפים או המשרדים
597	633	616	449	431	427	מספר החשבונות (בנקים ומוסדות שאינם בנקים)
53	56	61	60	60	60	מספר החשבונות, בנקים
544	577	555	389	371	367	מספר החשבונות, מוסדות שאינם בנקים
145,122	137,442	140,855	112,488	117,738	45,315	ערך החשבונות, כל המוסדות (מיליוני ש"ח)
						התאגידים הבנקאיים
21	22	24	23	23	24	מספר המוסדות
1,203	1,236	1,215	1,177	1,137	1,105	מספר הסניפים והמשרדים
						התאגידים הבנקאיים בחלוקה לקטגוריות:
						תאגידים בנקאיים רגילים
15	15	15	15	15	15	מספר המוסדות
1,194	1,215	1,189	1,150	1,112	1,071	מספר הסניפים או המשרדים
						בנקים למשכנתאות
0	1	2	2	2	3	מספר המוסדות
0	12	16	17	15	25	מספר הסניפים או המשרדים
						חברות לשירותים משותפים²
2	2	2	2	2	2	מספר המוסדות
2	2	2	2	2	2	מספר הסניפים או המשרדים
						סניפים של בנקים זרים³
4	4	5	4	4	4	מספר המוסדות
7	7	8	8	8	7	מספר הסניפים או המשרדים
						מוסדות אחרים⁴
4	4	4	4	4	4	מספר המוסדות מתוכם:
						בנק הדואר
1	1	1	1	1	1	מספר המוסדות
756	751	729	737	723	717	מספר הסניפים או המשרדים
						חברות לכרטיסי אשראי⁵
3	3	3	3	3	3	מספר המוסדות

¹ חשבונות שבהם ניתן לבצע תשלומים במטבע מקומי.

² מס"ב ושב"א.

³ בנקים זרים המוכרים על פי חוק כתאגידים בנקאיים בישראל.

⁴ בנק הדואר וחברות לכרטיסי אשראי.

⁵ ישראלכרט, לאומי-קארד וכו.א.ל.

המקור: בנק ישראל.

לוח 6
מספר כרטיסי התשלום והמסופים
 (לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
							כרטיסים שהונפקו בישראל ^{1,2} (אלפים)
6.76	8,015	7,507	6,986	6,452	5,949	na	כרטיסים המאפשרים משיכת מזומנים
13.89	558	490	437	386	379	na	כרטיסי חיוב מידי ³
6.64	5,211	4,886	4,589	4,260	4,021	na	כרטיסי חיוב דחוי ⁴
4.85	5,654	5,393	5,145	4,857	4,607	na	כרטיסי אשראי
9.12	435	399	460	624	557	na	כרטיסי כסף אלקטרוני ⁵
16.33	346	298	302	398	380	na	מתוכם: כרטיסים שנטענו פעם אחת לפחות
5.60	6,706	6,350	5,998	5,674	5,354	5,014	סך הכרטיסים הפעילים ⁶
							מסופים הממוקמים בישראל
6.30	7,091	6,671	6,269	5,944	5,504	4,637	מכשירי בנק אוטומטיים
9.43	4,849	4,431	4,029	3,662	3,237	2,453	מתוכם: מכשירי בנק אוטומטיים המאפשרים משיכת מזומן
5.72	123,928	117,223	111,461	108,576	105,112	99,793	נקודות מכירה המכבדות כרטיסי תשלום ⁷

¹ כל כרטיס יכול לשמש למספר פונקציות (למשל גם לחיוב דחוי וגם למשיכת מזומנים).

² כרטיסים שבתוקף בסוף השנה (פעילים ולא פעילים).

³ כרטיסים המאפשרים חיוב מידי בחשבון הלקוח בעסקאות המתבצעות בישראל.

⁴ כרטיסים המאפשרים לחייב את חשבון הלקוח בסוף התקופה, ואינם מאפשרים חלוקה לתשלומים תמורת ריבית.

⁵ כרטיסים נטענים ("pre-paid"), חלקם חד פעמיים ואחרים ניתן לטעון מחדש.

⁶ כרטיסים שהייתה בהם עסקה אחת לפחות במהלך הרביע האחרון של השנה.

⁷ מסופים אלקטרוניים שבהם ניתן לשלם באמצעות כרטיסי תשלום.

המקור: חברות לכרטיסי אשראי, שב"א, המפקח על הבנקים ועיבודי בנק ישראל.

בנק ישראל

לוח 7

אינדיקטורים לשימוש במערכות תשלומים על ידי גופים שאינם בנקים: מספר התנועות (אלפים, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
7.34	1,447,397	1,348,389	1,256,085	1,184,091	1,105,296	1,062,486	סך כל התנועות לפי סוג אמצעי התשלום:
5.49	126,011	119,449	111,334	103,733	98,176	96,638	זיכויים ישירים מתוכם:
-64.33	20	57	37	241	270	252	זיכויים מבוססי נייר ¹
5.53	125,990	119,392	111,297	103,492	97,906	96,386	זיכויים אלקטרוניים ²
3.88	187,373	180,373	174,305	168,376	157,979	153,170	חייבים ישירים ³ מתוכם:
-12.44	169	193	180	190	229	278	חייבים מבוססי נייר
3.90	187,204	180,180	174,125	168,186	157,749	152,892	חייבים אלקטרוניים
9.81	989,438	901,028	821,299	761,117	697,393	653,331	תשלומים בכרטיסים שהונפקו בארץ ⁴
-2.01	144,575	147,539	149,147	150,865	151,748	159,347	צ'קים ⁵
8.02	1,113,553	1,030,916	950,295	896,861	870,115	826,668	מספר הפעולות לפי סוג המסוף בישראל ⁶ מתוכם:
0.50	125,582	124,961	123,248	124,863	125,573	128,494	משיכות ממכשירי בנק אוטומטיים ⁷
9.05	987,970	905,954	827,047	771,998	744,542	698,174	העברת תשלומים בנקודות מכירה ⁸

¹ זיכויים ידניים במסלקת הנייר. אומדן המתבסס על יום אחד בכל חודש.

² זיכויים בין-בנקאיים שנשלקו במס"ב ובזה"ב.

³ חייבים ידניים במסלקת הנייר (אומדן המתבסס על יום אחד בכל חודש) וחייבים במס"ב.

⁴ התשלום יכול להתבצע בישראל או בח"ל. כולל ביצוע פעולות לקבלת מידע במסופים, לא כולל משיכות מכספומטים.

⁵ תנועות בין-בנקאיות ותוך-בנקאיות.

⁶ כולל העברות במסופים ידניים.

⁷ מכשירים למשיכת מזומנים שבבעלות הבנקים ובעלות שב"א.

⁸ העברות המתבצעות בנקודות מכירה אלקטרוניות באמצעות כרטיסי תשלום. כולל תנועות חובה ותנועות זכות.

המקור: בנק ישראל ושב"א.

לוח 8

**אינדקטורים לשימוש במערכות תשלומים על ידי גופים שאינם בנקים:
ערך התנועות**

(מיליוני ש"ח, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
3.14	5,244,143	5,084,657	4,852,458	4,422,619	3,955,018	4,108,601	סך הפעולות לפי סוג אמצעי התשלום מתוכן:
2.30	3,596,324	3,515,500	3,341,114	2,976,495	2,627,043	2,741,691	זיכויים ישירים ¹ מתוכם:
51.37	789	521	1,204	11,693	9,027	4,999	זיכויים מבוססי נייר ²
2.29	3,595,535	3,514,979	3,339,910	2,904,249	2,612,240	2,736,692	זיכויים אלקטרוניים ³
8.08	422,719	391,133	371,642	355,681	300,322	282,153	חיובים ישירים ⁴ מתוכם:
14.39	31,196	27,272	29,184	38,895	29,088	21,360	חיובים מבוססי נייר
7.60	391,523	363,861	342,458	316,785	271,235	260,793	חיובים אלקטרוניים
7.15	228,867	213,604	198,175	184,494	167,987	160,626	תשלומים בכרטיסים שהונפקו בארץ ⁵
3.30	996,234	964,420	941,527	905,949	859,666	924,131	צ'קים ⁶
6.22	311,672	293,422	275,126	258,919	241,729	229,590	סך הפעולות לפי סוג המסוף בישראל⁷ מתוכן:
5.78	83,352	78,796	73,718	70,853	67,157	63,297	משיכות ממכשירי בנק אוטומטיים ⁸
6.38	228,320	214,626	201,408	188,066	174,572	166,293	העברת תשלומים בנקודות מכירה ⁹

¹ זיכויים בין-בנקאיים של לקוחות שנשלקו במס"ב, בזה"ב ובמסלוקת הנייר.

² זיכויים ידניים בין-בנקאיים במסלוקת הנייר.

³ זיכויים בין-בנקאיים של לקוחות במס"ב ובזה"ב.

⁴ חיובים במס"ב וחיובים ידניים במסלוקת הנייר.

⁵ התשלום יכול להתבצע בישראל או בחו"ל. לא כולל משיכות ממכשירי בנק אוטומטיים.

⁶ תנועות בין-בנקאיות ותוך-בנקאיות.

⁷ כולל העברות במכשירים ידניים.

⁸ מכשירים למשיכת מזומנים שבבעלות הבנקים ובעלות שב"א.

⁹ העברות המתבצעות בנקודות מכירה אלקטרוניות באמצעות כרטיסי תשלום. כולל תנועות חובה ותנועות זכות.

המקור: בנק ישראל ושב"א.

לוח 9

מספר המשתתפים במערכות בין-בנקאיות להעברת תשלומים
(לסוף שנה)

2013	2012	2011	2010	2009	2008	
						זה"ב - מערכת התשלומים לסכומים גבוהים
21	21	22	22	22	22	מספר המשתתפים
18	18	19	18	18	18	משתתפים ישירים ^{1,2}
15	15	16	15	15	15	תאגידים בנקאיים
1	1	1	1	1	1	בנק ישראל
1	1	1	1	1	1	בנק הדואר
1	1	1	1	1	1	בנק CLS ³
3	3	3	4	4	4	משתתפים לא-ישירים ⁴
						מערכות התשלומים הקמעוניות
						מס"ב
25,395	24,686	23,983	25,023	25,023	na	מספר המשתתפים
25,395	24,686	23,983	25,023	25,023	na	משתתפים ישירים ¹
18	18	18	18	18	18	תאגידים בנקאיים
1	1	1	1	1	1	בנק ישראל
1	1	1	1	1	1	בנק הדואר
25,372	24,663	23,960	25,000	25,000	na	מוסדות אחרים ⁵
3	3	3	3	3	3	חברות כרטיסי תשלום
0	0	0	0	0	0	משתתפים לא-ישירים
						מסלוקת הנייר
35	35	36	36	37	37	מספר המשתתפים במסלוקת הידנית
12	12	13	13	13	13	משתתפים ישירים ¹
23	23	23	23	24	24	משתתפים לא-ישירים ⁶
8	8	8	8	8	8	מתוכם: תאגידים בנקאיים ישראלים
15	15	15	15	16	16	תאגידים בנקאיים פלסטיניים ⁷
35	35	35	35	36	36	מספר המשתתפים במסלוקת האלקטרונית
8	8	8	8	8	8	משתתפים ישירים ¹
27	27	27	27	28	28	משתתפים לא-ישירים ⁶
12	12	12	12	12	12	מתוכם: תאגידים בנקאיים ישראלים
15	15	15	15	16	16	תאגידים בנקאיים פלסטיניים ⁷

¹ משתתף ישיר הוא משתתף היכול לבצע פעולות במערכת ללא מתווך.

² בנק BNP הפסיק את פעילותו בארץ ביולי 2012.

³ בנק ה-CLS (Continuous Linked Settlement) מבצע סליקה בין 17 מטבעות.

⁴ בנקים המנהלים את הנזילות בעצמם, אולם ממשק התקשורת שלהם לזה"ב הוא דרך בנק אחר.

⁵ הנתונים לשנים 2008—2010 הם אומדן. כולל גופים כגון חברות גדולות, עסקים קטנים ומתנ"סים.

⁶ משתתפים המיוצגים על ידי משתתפים ישירים.

⁷ התאגידים הפלסטיניים מיוצגים על ידי בנקים ישראלים.

המקור: מס"ב, בנק ישראל.

לוח 10
מספר התנועות במערכות תשלומים נבחרות
 (אלפים, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
							זה"ב - מערכת התשלומים לסכומים גדולים
12.12	449	400	349	261	197	217	סך כל התנועות ¹
12.39	438	390	339	251	187	211	תנועות מקומיות
2.26	5	5	5	5	5	3	תנועות שנשלחו ל-CLS
2.26	5	5	5	5	5	3	תנועות שנתקבלו מ-CLS
0.92	78.30	77.58	76.46	74.88	73.28	75.78	יחס הריכוזיות במונחי מספר התנועות (אחוזים) ²
							מערכות התשלומים הקמעוניות
							מס"ב³
4.54	312,855	299,280	285,180	271,512	255,227	249,208	סך כל התנועות
5.50	125,651	119,100	111,055	103,326	97,478	96,316	זיכויים ישירים
3.90	187,204	180,180	174,125	168,186	157,749	152,892	חיובים ישירים
0.83	84.38	83.69	-	-	-	-	יחס הריכוזיות במונחי מספר התנועות (אחוזים) ^{4,2}
							מסלוקת הצ'קים³
-1.20	117,909	119,344	120,799	122,076	121,757	132,224	סך כל התנועות
-64.33	20	57	37	241	270	233	זיכויים ישירים
-12.44	169	193	180	190	229	252	חיובים ישירים
-1.15	117,720	119,094	120,583	121,645	121,258	131,739	צ'קים
-0.91	77.40	78.11	78.06	78.07	77.62	77.00	יחס הריכוזיות במונחי מספר התנועות (אחוזים) ^{5,2}

¹ הוראות של לקוחות, בנקים, מסלקות ובנק ישראל.

² נתח השוק של חמשת המוסדות הפעילים ביותר במסלקה.

³ הנתונים לא מתייחסים להחזרות.

⁴ נתונים מדויקים התקבלו ממס"ב החל מרבעון אחרון בשנת 2012.

⁵ הנתון של שנת 2008 הינו אומדן.

המקור: מס"ב ובנק ישראל.

לוח 11

ערך התנועות במערכות תשלומים נבחרות

(מיליוני ש"ח, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
							זה"ב - מערכת תשלומים לסכומים גדולים
-10.25	71,682,254	79,867,368	88,943,903	75,784,201	62,303,647	21,874,139	סך כל התנועות ¹
-9.87	70,537,747	78,261,343	87,535,914	74,688,533	61,374,025	21,368,871	תנועות מקומיות
-28.74	572,253	803,012	703,994	547,834	464,811	252,634	תנועות שנשלחו ל-CLS ²
-28.74	572,253	803,012	703,994	547,834	464,811	252,634	תנועות שנתקבלו מ-CLS ²
1.40	82.70	81.55	80.75	77.56	76.62	79.24	יחס הריכוזיות במונחי ערך התנועות (אחוזים) ³
							מערכות תשלומים קמעוניות
							מס"ב⁴
5.02	2,389,089	2,274,799	2,094,175	1,951,934	1,773,858	1,733,581	סך כל התנועות
4.53	1,997,567	1,910,938	1,751,716	1,635,149	1,502,623	1,472,788	זיכויים ישירים
7.60	391,523	363,861	342,458	316,785	271,235	260,793	חיובים ישירים
2.70	82.84	80.67	81.01	80.75	79.88	78.49	יחס הריכוזיות במונחי ערך התנועות (אחוזים) ³
							מסלקת הצ'קים⁴
5.21	908,101	863,169	852,563	834,245	765,427	803,223	סך כל התנועות
51.44	789	521	1,204	11,693	9,027	4,999	זיכויים ישירים
14.39	31,196	27,272	29,184	38,895	29,088	21,360	חיובים ישירים
4.88	876,116	835,376	822,174	783,657	727,312	776,864	צ'קים
-0.37	83.46	83.77	84.29	84.76	84.43	84.38	יחס הריכוזיות במונחי ערך התנועות (אחוזים) ³

¹ הוראות של לקוחות, בנקים, מסלקות ובנק ישראל.

² הנתונים לשנת 2008 מתייחסים לתקופה המתחילה ב-27 במאי - מועד הצירוף של השקל ל-CLS.

³ נתח השוק של חמשת המוסדות הפעילים ביותר בכל מערכת סליקה.

⁴ הנתונים אינם מתייחסים להחזרות.

המקור: מס"ב ובנק ישראל.

לוח 12
משתתפים ישראלים ב-SWIFT
 (לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
0.0	9	9	9	9	9	9	חברים ¹
0.0	7	7	7	6	5	5	חברי משנה ²
0.0	3	3	4	4	4	4	משתתפים ³
0.0	19	19	20	19	18	18	סך כל המשתמשים
3.0	10,583	10,279	10,118	9,705	9,281	8,830	סך כל המשתמשים ב-SWIFT ⁴
-0.4	2,389	2,398	2,334	2,344	2,356	2,276	חברים ¹
0.1	3,343	3,340	3,355	3,331	3,306	3,305	חברי משנה ²
6.8	4,851	4,541	4,429	4,030	3,619	3,249	משתתפים ³

¹ ארגונים שהם בעלי מניות ב-SWIFT.

² ארגונים בבעלות החברים ב-SWIFT.

³ ארגונים שהם לא בעלי מניות ב-SWIFT ופעולותיהם במערכת SWIFT מוגבלות.

⁴ נתונים גלובליים.

המקור: SWIFT.

לוח 13

העברת מסרי SWIFT מאת משתתפים מקומיים ואליהם¹
(אלפים, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
17.53	12,434	10,579	9,797	9,160	7,979	7,262	סך הממסרים שנשלחו מתוכם:
12.44	2,780	2,473	2,392	2,268	2,021	2,054	קטגוריה I ²
1.43	552	544	555	553	854	1,124	קטגוריה II ³
10.41	11,719	10,614	10,542	10,154	9,225	7,793	סך הממסרים שהתקבלו מתוכם:
12.53	2,851	2,534	2,397	2,229	1,983	1,998	קטגוריה I ²
10.12	601	546	526	506	507	601	קטגוריה II ³
99.50	1,719	862	776	628	849	965	תעבורה מקומית בישראל
10.38	5,065,668	4,589,109	4,431,100	4,031,935	3,760,314	3,854,576	תעבורה גלובלית

¹ תעבורת המסרים כוללת העברות בט"ח ובמט"ח.

² ממסרים המשמשים את הבנקים להעברת כספים לחשבונו של לקוח.

³ ממסרים המשמשים את הבנקים להעברת כספים לחשבונו של בנק אחר.

המקור: SWIFT.

לוח 14
מספר המשתתפים בבורסה לניירות ערך
(לסוף שנה)

	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
סך כל המשתתפים	26	29	28	27	28	28	
מתוכם:							
משתתפים מקומיים	19	22	22	22	23	24	
בנק ישראל	1	1	1	1	1	1	
בנקים	11	11	11	11	11	11	
אחר	7	10	10	10	11	12	
משתתפים זרים	7	7	6	5	5	4	
בנקים	3	3	2	2	2	2	
אחר	4	4	4	3	3	2	

המקור: הבורסה לניירות ערך.

לוח 15
מספר ניירות הערך הרשומים בבורסה
(לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
3.63	1,915	1,848	1,947	2,003	1,885	1,880	סך כל ניירות הערך המיועדים למסחר
7.15	734	685	733	710	747	720	איגרות חוב
0	12	12	13	15	12	11	איגרות חוב שהונפקו לשנה או פחות ¹
7.28	722	673	720	695	735	709	איגרות חוב שהונפקו ליותר משנה ²
-6.12	506	539	580	603	611	632	מניות
8.17	675	624	634	690	527	528	אחר ³

¹ מלווה קצר מועד (מק"ם).

² איגרות חוב ממשלתיות וקונצרניות.

³ תעודות סל וכתבי אופציות.

המקור: הבורסה לניירות ערך.

לוח 16
שווי ההון של כלל השוק
(מיליוני ש"ח, לסוף שנה)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008
16.85	705,659	603,902	600,102	806,140	769,700	670,200

¹ הנתון כולל מניות דואליות שהונפקו בישראל ובח"ל.
המקור: הבורסה לניירות ערך.

לוח 17
מספר חברי מסלקות הבורסה
(לסוף שנה)

2013	2012	2011	2010	2009	2008	
						מסלקת ניירות הערך
19	21	21	21	22	23	סך כל החברים במסלקה
1	1	1	1	1	1	בנק ישראל
11	11	11	11	11	11	תאגידי בנקאיים
7	9	9	9	10	11	אחרים
						סך כל החברים המקומיים במסלקה
17	19	19	19	20	21	בנק ישראל
1	1	1	1	1	1	תאגידי בנקאיים
9	9	9	9	9	9	אחרים
7	9	9	9	10	11	
						סך כל החברים הזרים במסלקה
2	2	2	2	2	2	תאגידי בנקאיים
0	0	0	0	0	0	אחרים
						מסלקת מעו"ף
9	9	9	9	10	10	תאגידי בנקאיים מקומיים החברים במסלקה

המקור: הבורסה לניירות ערך.

לוח 18
מספר הפעולות שנסלקו במסלקות הבורסה
 (אלפים, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
-7.27	80,149	86,432	122,722	106,294	94,934	109,617	סך כל הפעולות שנסלקו
							מסלקת ניירות הערך
4.27	20,074	19,252	23,734	27,506	23,879	17,114	סך כל הפעולות בניירות ערך שנסלקו
5.78	7,521	7,110	6,772	6,860	6,867	4,577	איגרות חוב
-36.01	199	311	391	368	438	782	מק"ם
7.69	7,322	6,799	6,381	6,492	6,429	3,795	איגרות חוב שהונפקו ליותר משנה ¹
3.30	12,553	12,152	16,970	20,646	17,012	12,537	מניות
	0	0	24	4	18	na	סך כל פעולות הריפו שנסלקו ²
							מסלקת מעו"ף
-10.58	60,075	67,180	98,965	78,784	71,037	92,503	סך כל פעולות הנגזרים שנסלקו

¹ איגרות חוב ממשלתיות וקונצרניות.

² מסחר בריפו מתקיים רק באיגרות חוב ממשלתיות שמונפקות ליותר משנה. המקור: הבורסה לניירות ערך.

לוח 19
ערך הפעולות שנסלקו במסלקות הבורסה
 (מיליוני ש"ח, מצטבר שנתי)

השינוי השנתי (אחוזים)	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
11.60	1,424,088	1,276,027	1,468,447	1,672,347	1,518,955	1,609,399	ערך הפעולות שנסלקו
							מסלקת ניירות ערך
							ערך עסקות ניירות הערך שנסלקו
13.05	1,354,331	1,198,013	1,347,185	1,586,478	1,437,644	1,492,332	איגרות חוב
1.02	1,099,720	1,088,599	1,071,321	1,067,998	1,124,879	1,109,662	מק"ם
-2.72	132,941	136,657	186,796	291,143	149,879	181,054	איגרות חוב שהונפקו ליותר משנה ¹
1.56	966,779	951,942	884,525	776,855	975,000	928,608	מניות
7.61	254,611	236,608	377,493	497,832	382,716	447,952	
	0	0	1,238	2,752	106	na	ערך פעולות הריפו שנסלקו ²
							מסלקת מעו"ף
-10.58	69,757	78,014	120,024	83,117	81,205	117,067	ערך פעולות הנגזרים שנסלקו

¹ איגרות חוב ממשלתיות וקונצרניות.

² מסחר בריפו מתקיים רק באיגרות חוב ממשלתיות שמונפקות ליותר משנה. המקור: הבורסה לניירות ערך.

מילון מונחים

אמצעי תשלום (M1)	סך המזומנים שבידי הציבור וסכום פיקדונות העובר ושב של הציבור בבנקים. הגדרה זו אינה כוללת את היתרות המופקדות בבנק ישראל ואת היתרות השמורות בכספות הבנקים.
עיבוד באצווה במערכות תשלומים	צבירה של קבוצת הוראות תשלומים ועיבודן יחד בנקודת זמן.
אשראי	זכות לשימוש בסחורות ושירותים, או לרכישתם, עם התחייבות לתשלום במועד מאוחר יותר.
אשראי יומי	אשראי שמספקים ליום עסקים אחד. נקרא גם "משיכת יתר יומית" ו"אשראי תוך-יומי".
בטוחות/ ביטחונות	רכוש מוחשי המשועבד לבנק ומשמש ביטחון להחזר הלוואה. ביטחונות יכולים להיות בעלי אופי נזיל, כך שניתן לממשם בקלות - כגון ניירות ערך הנסחרים בבורסה לניירות ערך, פיקדונות בבנקים, חשבונות חייבים, ורכוש אחר מסוגים שונים (בטוחות סחירות) - או נכסי דלא נידי (בטוחות לא סחירות). ביטחונות אלו הופכים לרכושו של המלווה במקרה שהלווה אינו עומד בתנאי הלוואה.
חברות לכרטיסי אשראי	בישראל פועלות שלוש חברות בתחום ההנפקה והסליקה של כרטיסי החיוב - "ישראכרט", "לאומי-קארד" ו"כ.א.ל". החברות מנפיקות וסולקות כרטיסי חיוב בין-לאומיים על פי רישיונות שנתנו להם הארגונים הבין-לאומיים הרלוונטיים.
חיובים על פי הרשאה (הוראת קבע)	שיטת תשלומים שבמסגרתה המוטב גובה כספים מהמשלם באמצעות בנק. מחייבים את חשבון הבנק של המשלם, ומזכים את חשבונו של המוטב, מכוח חיוב שמציג המוטב על פי כתב הרשאה שנתן המשלם.
הלבנת הון	פעולות פיננסיות שמטרתן להסתיר את מקור הכסף, בדרך כלל משום שהמקור אינו חוקי, או משום שלא שילמו על הכסף מס. תהליך "איסור הלבנת ההון" מחזיר את הכסף למערכת החוקית.
הלוואה מוניטרית	הלוואה שבנק ישראל מעמיד לבנקים לתקופה של יום (מכרו יומי) או שבוע (מכרו שבועי), בשיטה של מכרו מדורג על הריבית.
המשכיות עסקית במערכת תשלומים	הסדרים במערכת תשלומים שמטרתם להבטיח כי היא תעמוד ברמות שירות מוסכמות אפילו במקרה שאחד או יותר מרכיביה כושל, או במקרה שאירוע חיצוני חריג משפיע עליה. מונח זה כולל הן צעדי מנע והן הסדרים להתמודדות עם אירועים בלתי צפויים.
יום ערך	היום שבו מזכים/מחייבים את חשבונו של משתתף במערכות התשלומים והסליקה או את חשבון הלקוח.
מסלקה	מקום מרכזי או מנגנון עיבוד מרכזי שבאמצעותו מוסדות פיננסיים מסכימים להחליף ביניהם הוראות תשלום או התחייבויות פיננסיות אחרות. המוסדות סולקים ביניהם את הפריטים המוחלפים במועד שנקבע.

מערכת מבוקרת	בהתאם לחוק מערכות תשלומים, כאשר מערכת תשלומים מוכרזת כמבוקרת, היא כפופה לפיקוח של בנק ישראל. מערכת תוגדר כמבוקרת כאשר פעילותה חיונית לכלל מערך התשלומים במשק, ויש חשש כי פעילות בלתי תקינה, בלתי יעילה או בלתי אמינה שלה תפגע במערך התשלומים במשק.
מערכת מבוקרת מיועדת	בהתאם לחוק מערכות תשלומים, כאשר מערכת תשלומים מוכרזת כמבוקרת מיועדת, היא כפופה לפיקוח של בנק ישראל, והתשלומים הנסלקים בה הם סופיים. המערכת תוגדר כמערכת מבוקרת מיועדת כאשר פעילותה מהותית ליציבות המוניתרית והפיננסית בישראל, יש חשש כי פעילות בלתי תקינה, בלתי יעילה או בלתי אמינה שלה תפגע במערך התשלומים במשק, ויש חשיבות לסופיות התשלומים המועברים בה ולהגנה עליהם מפשיטת רגל.
נזילות	היכולת של ישות עסקית לקיים התחייבויות שוטפות מתוך סך הנכסים השוטפים שלה (מזומנים, ניירות ערך סחירים ועוד).
נזילות תוך-יומית	הנזילות במהלך יום העסקים.
SWIFT	מערכת התקשורת של הארגון הבין-לאומי SWIFT, המאפשרת שיגור וקבלה מאובטחים של מסרים אלקטרוניים ייעודיים בין מוסדות פיננסיים בעולם.
סליקה	פעולה שמשחררת התחייבויות בין שני צדדים או יותר, הנוגעות להעברות כספים, ניירות ערך או נכסים פיננסיים אחרים.
סליקה נטו	סליקת מספר התחייבויות או העברות בין או בתוך קבוצה של צדדים מנוגדים על בסיס נטו.